

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

השיעור נמסר
במוצאי שבת-קודש

במדבר
סיון התשפ"ד בשל"ה
בבית המדרש פעולת צדיק
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

כוונת הפסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, והרמוז שיטתנו ברווחים שבשירה. מו"מ בדברי ספר קסת הסופר על דברי שו"ת בעי חיי (שהובא בסוף השיעור הקודם) לגבי השורות הארוכות שבפרשת האזינו.

ביאור תשובת הרדב"ז שהובאה בתשובת מהרי"ץ זיע"א, שמחמתה כתב מהרי"ץ כי טוב להחמיר להשוות את השיטות בששת השורות הראשונות ואעידה וגו', וארבעה חילוקים מנודן דידן. והתייחסות לשמונה שינויים אשר נעשו מקרוב בספרי תורה בתימן בעיקבות תשובת מהרי"ץ זו.

דוגמאות לכך שבכתיבת ס"ת אבותינו נע"ג לא חששו לדעות יחידות, וממילא אין צורך להחמיר כדעת מהר"ם לונזאנו – שהוא שיטת יחיד – לגבי עניין 'ואעידה'.

התחלת התשובות על מכתבו של הרה"ג יהודה עדס שליט"א לגבי הדברים שנאמרו בשיעורים הקודמים בעניין כתר בן אשר.

תשובה למי שטען בעניין פרשיות 'כל חלב' ו'המקריב', כי אולי לא אצל הרמב"ם חלה הטעות, אלא טעה מי שממנו העתיק הרמב"ם.

התחלת ביאור העניין כי ה'סימנים' לקריאת התורה במנחת שבת ובשני וחמישי, כפי התיגאן וכמנהגינו, מקורן מן הרמב"ם כת"י מהדורא בתרא, וקטעים אלו לא הובאו ברמב"ם מהדורת הרש"ב פרנקל בסוף ספר אהבה.

בשבח שו"ת נתונים המה להרה"ג נתנאל עומסי שליט"א.

כל הזכויות שמורות למרן שליט"א

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ץ – בני ברק

טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741

דוא"ל: y5358404@gmail.com

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:

קול יהודי תימן – 072-33-23-642 שלוחה 6

מספר השיעור בקו "קול יהודי תימן" ובחברות "שערי יצחק" – 742

לשמיעת השיעור במערכת קול הלשון – 03-6171031

ניתן להקדיש כל שיעור להצלחה ולרפואה, או לעילוי נשמת.

השם יוזכר בל"ג בתחילת השיעור מפי מרן הגאון שליט"א,

וכן באמירת "מי שבירך" בסוף השיעור.

פרטים בטלפון: 050-4140741.

והתורמים והמסייעים להפצת התורה ולזיכוי הרבים, ימלא המקום ברוך הוא

כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה. אכ"ר.

בשם רחמן.

השיעור מוקדש ע"י רבי אברהם בן יחזקאל הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו בכל העניינים, ולהצלחת נות ביתו וכל בני משפחתו. בעבור שהתנדב למוסדות יד מהרי"ץ.

וכמו כן השיעור מוקדש ע"י רבי דוד ישועה בן אליהו הי"ו, מארצות הברית, להצלחתו, ולהצלחת שותפו רבי יצחק בן יעקב הי"ו. בעבור שהתנדב למוסדות נתיבות מהרי"ץ.

וכן לרפואת ר' יוסף בן מוסא צברי הי"ו. נדבת חתנו ר' כפיר אריה נר"ו.

המקום ברוך הוא ירצה נדבתם, ויברך מעשה ידיהם, ומכל צרה ונזק יצילם, וישלח ברכה רווחה והצלחה בכל מעשי ידיהם, וימלא כל משאלות ליבם וליבכם וליבנו לטובה ולברכה, אכ"ר.

כוונת הפסוק האזינו השמים ואדברה ותשמע הארץ אמרי פי, והרמו שישנו ברווחים שבשירה.

הָאֲזִינוּ הַשָּׁמַיִם וְאֲדַבְרָה, וְתִשְׁמַע הָאָרֶץ אִמְרֵי פִי
[דברים ל"ב, א'].

אנחנו מדברים בס"ד [בשיעורים האחרונים], בעניין הצורה המקורית-העיקרית של שירת האזינו. השיטין שלפניה והשיטין שלאחריה, והיא בעצמה.

לגבי 'השמים' ו'הארץ', בדרך כלל מפרשים כפשוטו, משה רבינו העיד את השמים והארץ שהם קיימים לעולם. ברם ישנם המפרשים, כי 'השמים' היינו הנשמה, ו'הארץ' היינו הגוף.

'האזינו השמים ואדברה', זאעידה במ את השמים ואת הארץ, לעשות גם את הנשמה שהיא מן השמים, והגוף שהוא נעשה מעפר הארץ, שהם יהיו העדים. כמו המשל עם החיגר והסומא, שלא יהיה תירוץ לנשמה כי הדבר תלוי בגוף, או לגוף שזה תלוי בנשמה, לכן משה רבינו עשה את שניהם עדים.

כך מפרש הרד"ק בספר יהושע [פרק כ"ד, פסוק כ"ב], עֲדִים אַתֶּם בְּכֶם וְגו' יעו"ש. וכן השפתי כהן פה [בפרשת האזינו], ומהר"ש שבזי בספרו חמדת ימים, שכתב כי 'השמים' היינו הנפש. גם בביאור הגר"א בתחילת ספר ישעיה, לגבי הפסוק שְׁמַעוּ שָׁמַיִם וְהָאֲזִינוּ אֶרֶץ פִּי יְיָ דַבֵּר [ישעיהו א', ב']. הם מאריכים לגבי העניין הזה.

וז"ל מעם לועזו [פרשת האזינו, סוף דף תתתע"ה], משה רבינו התכוין להזהיר בדבריו, הן את הנשמה והן את הגוף. שכן הנשמה יכולה לטעון, שאין לה חטא מצד עצמה, שהרי היא חצובה מתחת לכסא הכבוד, ורק הגוף העכור הוא החוטא, באשר הוא שקוע בתאוות החמריות. וגם הגוף יכול לפטור עצמו ולומר, בלי הנשמה הרניי כאבן שאינה יכולה לזוז ממקומה. לכן פנה משה רבינו אל השמים, והכונה לנשמה, ואמר האזינו השמים ואדברה. השמים בגיטמריא נשמה. וכנגד הגוף אמר, ותשמע הארץ, שהיא כחרש שאינו שומע אלא בקולי קולות ע"כ.

ועל-פי מה שאמרנו בס"ד, כי זהו מה שרומז הרווחים שישנם לפני ואחרי, בתורת להמחיש זאת, שיהיו כמו שני עדים נצבים, מימין ומשמאל. הנה הדבר מתפרש בין על שמים וארץ ממש, בין על הנשמה והגוף.

מו"מ בדברי ספר קסת הסופר על דברי שו"ת בעי חיי (שהובא בסוף השיעור הקודם) לגבי השורות הארוכות שבפרשת האזינו.

בספר קסת הסופר של בעל קיצור שלחן ערוך, מהר"ש גנצפריד זצ"ל, בלשכת הסופר [חלק שני פרשת האזינו אות נ'] הביא את תמצית דברי הספר בעי חיי – מה שהבאנו בסוף שיעור הקודם – וכך כתב בזה"ל, בשו"ת בעי חיי (להגאון בעל כנה"ג ז"ל) יו"ד סי' רל"ד, נשאל בס"ת שנמצא שירת האזינו כתובה כדינה, רק שהשורות של-שירה היו ארוכות יותר מן השורות שלפניה ושלאחריה. דהיינו ששש שורות העליונות מן ואעידה במ וגו' היתה כל שורה ארוכה ד"מ – דרך משל – שמונה אצבעות. ושורות השירה, כל שורה ארכה עשר אצבעות, והיו יוצאות מצד זה אצבע יותר מן השורות העליונות, וכן מצד השני. ולאחר השירה, שוב כתב כמו השורות העליונות, כל אחת ארכה שמונה אצבעות. והשיב להכשיר.

וכתב שם, כי סופר מומחה אמר לו, שרוב הספרים שבא"י כתובים בצורה זאת, והיו עושין כן ליופי והידור הכתיבה, מפני שבשש שיטין שקודם השירה, היו צריכים לעשות האותיות

שערי יצחק – השיעור השבועי

נכנס לדייק את כל הפרטים. מדבריו משמע, כי כך הם רוב הספרים, אבל לא נראה לי כי לזאת התכוון בשו"ת בעי חיי. את הבעי חיי שאלו לגבי ס"ת מסויים, ופירטו לו את כל הדברים שהיו שם, דברים רבים שאינם מקובלים. כגון, השורות שאחרי כן צרות, כמו תאמרנו. וכן את המלה 'תַּמָּס' הוא העביר לתחילת השורה השביעית, בכדי שתהיה פרשה פתוחה גם לפי דעת הרא"ש. לא נראה, כי כך היו רוב הספרים שבארץ ישראל.

[שו"ר כי הוא עצמו כתב בתחילת תשובתו, שבספרי תורה אחרים מצא מלת תַּמָּס בסוף שיטה ששית, ובשיטה שביעית חָלַק. יב"ן].

מה שהוא הביא, שאלו אותו לגבי ס"ת מסויים, ואז הוא כתב שם את כל הפרטים, ועל כך הוא ענה, במיוחד מבחינת השרטוט, כי זה לא נקרא שיוצאים מן השרטוט. אבל אלה הסופרים אשר העידו לו כי כך רוב הספרים הבאים מקושטא, ורוב הספרים שבארץ ישראל, הם כבר דיברו באופן כללי, כי הצורה של צר ואח"כ רחב ישנה ברוב הספרים. בלי להיכנס לפרטי הפרטים, אם זה כך גם בשיטין שאחרי שירת האזינו וכו'. וכך מתבאר שם [בסוף ד"ה ושאלת] שהכוונה רק לשיטין שלפני האזינו.

במלים אחרות, יכול להיות כפי שאמרנו, שאצלם ג"כ היה כמו בספרי תורה שלנו. כי אם זה רק אצבע מימין ואצבע משמאל, הרי זה פחות משיעור 'פרשה'. הרי מהר"ם לונזאנו בא וטוען, שאם עושים רווחים לפני זאעידה, בצד ימין ובצד שמאל, ישנה כאן פרשה, א"כ אצלם זאת לא שאלה, כיון שאצלם היה רק אצבע מימין ופחות מאצבע משמאל, ואין בכך שיעור של ריוח פרשה. [ולא עוד אלא שמפורש שם בלשון החכם השואל, שיש בהכנסתו, שלוש אותיות של תיבת האזינו, מכנגד השיטה שלמעלה ממנה ע"כ. הרי שהיה ממש מעט ריוח. יב"ן]. אבל מסתברא, שבספרים האחרים לא דקדקו בזה, והם לא עשו כך, אלא עשו כפי שאצלנו.

שאלה מהקהל: אבל הוא אמר שזה רק דרך משל.

יותר גסות משאר הספר, כדי שיהיו השורות שוות עם שורות השירה. ובכדי למנוע מזה, מצאו תחבולה זאת, לעשות השורות קצרות, כדי שיהיו האותיות שוות. עד כאן הוא מביא, בשם שו"ת בעי חיי.

ועל כך הוא מעיר, והנה אנו ודאי אין לנו לשנות מנהג מדינותינו. אך אם נמצא כן בס"ת, הרי הוא כשר.

דהיינו, 'מנהג מדינותינו' – בארצות האשכנזים – הם עושים את השורות רחבות, ממלאים את הדף. הוא מביא שם לאחר מכן את הצורה, רואים כי הוא מתכוין שזה יהיה מהתחלה ועד הסוף, תופס את כל השורה, וממילא הם חייבים להאריך את האותיות. רק בדפוס לא יכלו להאריך את האותיות, שזה אפשר רק כשכותבים ביד. עכ"פ הוא אומר, לא לשנות את מנהג מדינותינו, למרות שהוא מודה כי זה נראה פחות יפה. אולם בכל זאת, אם עשו ככה, דהיינו שורות צרות, אזי הדבר כשר.

מה שהוא מביא בשם שו"ת בעי חיי, בספר ששאלו אותו עליו, בשירת האזינו היה רוחב עשר אצבעות. והשיטין של זאעידה בס', שמונה אצבעות. ואפילו השיטין שאחרי השירה – אשר גם שם ישנה הקפדה איך לסדר את ראשי השיטין – עשו אותן ג"כ שמונה אצבעות.

יוצא שזהו דבר חדש. אנחנו עושים – כפי שידוע לנו – רק את זאעידה בשורות קצרות, אבל הם עושים גם את אח"כ. זהו דבר מעניין, גם השיטין שלפני שירת האזינו וגם השיטין שאחרי כן, עשו אותן צרות, ורק את האזינו הרחיבו. כמדומני שאין לדבר זה חבר, אין דבר כזה, וגם לא יכול להיות, לפי מה שהרמב"ם ועוד רבוותא כתבו את ראשי השיטין, רואים כי השורות אחרי האזינו הן יותר ארוכות. אם יעשו זאת כפי שהוא אומר, שיטין צרות, אזי המקום לא יספיק. אינני יודע, לא ברור, למה עשו זאת? כנראה כדי להשוות את הכתוב לפני ואחרי, אך מניין להם? בכל אופן, הדבר אינו פוסל, רק שהם שינו את קבלת הסופרים.

מה ששמע מדברי לשכת הסופר, כי רוב הספרים היו כתובים בצורה הזאת, אולי הוא לא

תשובת מרן שליט"א: לא בעל בעי חיי כתב סגנון זה, רק בלשכת הסופר הוסיף זאת דרך הסבר משלו.

שָׁכַן בס' בעי חיי כתוב בזה"ל, אלא שהסופר בשש שטיין שקודם האזינו, לא התחיל ממקום השרטוט, אלא הכניס עצמו ברוחב אצבע קטנה, והתחיל לכתוב. הוא כותב כך במפורש. וכן בסוף השטה, לא סיים עד סוף השטה, אלא פחות אצבע. ומשמע שבצד שמאל, היה אפילו פחות מאצבע. כך היה בספר שהוא נשאל עליו.

אבל כאשר הוא שאל את הסופרים, הם בטח לא עשו חשבונות, אלא אמרו לו כי באופן כללי הם מכירים זאת, כי ברוב הספרים זה כך. א"כ מסתבר שזה כמו אצלנו, שזה היה ממש שיעור של פרשה. רק שהוא דן מבחינת השרטוט, האם זה נחשב כיוצא מחוץ לשרטוט, זאת היתה הנקודה אצלו. הוא בכלל לא נכנס לנדון של פרשה, כי לא היה לא צד כזה, וכיון שלא עלה הנושא הזה, לא דייקו בפרט הזה.

לכן מסתבר, כי בעצם המסורת של כולם, רובם עכ"פ, היתה כפי שאצלנו.

ביאור תשובת הרדב"ז שהובאה בתשובת מהרי"ץ זיע"א, שמחמתה כתב מהרי"ץ כי טוב להחמיר להשוות את השיטות בששת השורות הראשונות ואעידה וגו', וארבעה חילוקים מנדון דידן. והתייחסות לשמונה שינויים אשר נעשו מקרוב בספרי תורה בתימן בעיקבות תשובת מהרי"ץ ז.

בכל אופן, כפי שאמרנו, מהר"ם לונזאנו פוסל את זה, ומהרי"ץ זיע"א ברוב צדקותו חשש לדברי מהר"ם לונזאנו, ולכן כתב במסקנתו ש'טוב להחמיר'. אמנם לא רק בגלל מהר"ם לונזאנו, אלא כאשר מהרי"ץ מוסיף ואומר בזה"ל, 'מצאתי שהרדב"ז בתשובותיו, פסל בנדון כזה'. בשאלה דומה לזאת, הרדב"ז ג"כ פסל, וע"כ מהרי"ץ נרתע.

בואו ונראה את דברי הרדב"ז בפנים [חלק ראשון סימן קצ"ד] וז"ל, שאלת ממני אודיעך דעתי, בכותב תפילין שהתחיל לכתוב והיה אם שמוע, והניח חלק בתחלת השיטה כדינה, שהיא פרשה סתומה, והתחיל השיטה השנייה ממקום שהתחילה הראשונה, ושאר השיטות התחיל

בראש הקלף כדינה. עד שנמצאת צורת הפרשה בשתי שיטות כזה.

והיה אם שמע תשמעו וגו'.

עשב בשדך לבהמתך וגו'.

לא תתן את יכולה ואבדתם מהרה מעל וגו'.

את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך ובלכתך וגו'.

הסופר התחיל לכתוב והיה אם שמע תשמעו וגו' בשורה הראשונה, אחרי שהניח ריוח. והשורה השנייה מתחילה במלים, עשב בשדך לבהמתך וגו'. ואח"כ בתחילת השורה השלישית, לא תתן את יכולה וגו'. ובתחילת השורה הרביעית, את בניכם לדבר בם בשבתך בביתך וגו'.

המדובר כאן, בתפילין של ראש, שעושים כל פרשה רק ארבע שיטין, כמפורש בש"ע או"ח סימן ל"ה. וע"כ כל שורה היא ארוכה מאד.

והיה אם שמוע, זאת פרשה סתומה, א"כ צריך להרחיק. לא מתחילים מהתחלת השורה, אלא משאירים ריוח כשיעור, 'אשר אשר אשר', ומתחילים והיה אם שמוע. כאשר הסופר הגיע אל השורה השנייה, הוא התבלבל והתחיל לכתוב אותה מהיכן שהתחיל את השורה הראשונה, כביכול מפה מתחילים עשב בשדך וגו'. אח"כ הוא ראה שטעה, וצמצם את הכתב בשאר השורות. אולם בסוף יצא, כאשר מסתכלים על התפילין רואים שני רווחים בהתחלה. הריוח הראשון הוא בסדר, כיון שזאת פרשה, אבל הריוח השני [בשורה השנייה] הוא אינו במקומו, כי לפני עשב בשדך וגו' אין פרשה. שאלו את הרדב"ז, מהו הדין?

עונה הרדב"ז בזה"ל, תשובה.

פרשה זו טעונה גניזה, ואין לה תקנה. דהשתא ומה אם שינה צורת הפרשיות מפתוחה לסתומה או מסתומה לפתוחה פסולה, כ"ש זו שאין לה צורת פרשה כלל.

הרי ההלכה היא, שאם משנים, אם עושים מן הפתוחה – סתומה או ההיפך, אזי זה פסול. אבל בנ"ד, זאת בכלל לא צורת פרשה. צריך שלפני והיה אם שמוע וגו' תהיה פרשה סתומה, ובנ"ד זה לא נקרא שישנה פרשה סתומה, אלא יש פה פתאום שני רווחים, שזאת איננה צורת פרשה. כך

ברם, ישנם כאן חילוקים גדולים.

ראשית, פה זה רק שתי שורות, והראשונה – והיא אם שמוע – היא אכן פרשה, הבעיא היא רק בשנייה. אולם בנדון דידן, לגבי ואעידה, ישנן כאן שש שורות כאלה. רואים מכך שלא מתכוונים לעשות כאן פרשה, אלא רק להצר את הכתב. אין מה להשוות בכלל, את הנושאים.

דבר שני, בשירת האזינו, ואעידה בס וגו' זהו עניין אחד, ואח"כ שירת האזינו השמים ואדברה וגו' זהו עניין נוסף. א"כ מבינים, כי ב'ואעידה' רוצים לעשות שורות צרות, ובשירת האזינו שמתחילים עניין אחר, עושים משהו אחר. אולם לגבי נדון הרדב"ז, בפרשת והיה אם שמוע בעצמה, עושים פתאום רווחים, והדבר כן נראה פרשה. אי אפשר להגיד, שרוצים לעשות פה צורה מסויימת, להצר את השורות. אין סיבה לכך.

במלים אחרות, הרדב"ז 'דל מהכא'. הרדב"ז לכאורה לא בא בחשבון. היחידי שנשאר לנו, הוא רק מהר"ם לונזאנו.

שאלה מהקהל: זה נראה פרשה, אפילו שזה באמצע הפסוק?

תשובת מרן שליט"א: כן. דיברנו על כך בשיעור הקודם, והוכחנו בס"ד, כי מה שישנם מלים הנפסקות באמצע, זה לא משנה. אם עשית ריוח לא במקום, מה שזה לא מתקבל על הדעת ואין דברים כאלה, לא אומר כלום, כי הנה במציאות ישנו ריוח.

חילוק שלישי, כאן בואעידה ושירת האזינו, הן שתי צורות כתיבה השונות מאד זו מזו, משא"כ בנדון הרדב"ז.

ועוד חילוק רביעי, שכאן בואעידה, יש ריוח גם מצד שמאל, משא"כ בנדון הרדב"ז שהריוח רק בצד ימין.

והדברים ברורים, שלי"ת.

*

ברצוני לחזק את ההוראה שלנו, דהיינו שצריך להחזיר את המסורת המקורית.

חושבני, כי אם מהרי"ץ היה יודע, מה גרמה החומרא הזאת, לא היה פוסק כך. מצד אחד, מהרי"ץ רצה להחמיר, בבחינת מהיות טוב אל

הרדב"ז מתחיל, שזה לא נקרא צורת פרשה בכלל, וע"כ זה נקרא שלא עשיתי כלל פרשה גם לא לפני והיה אם שמוע.

ותו – הרדב"ז מוסיף ואומר עוד נימוק, ומובן כי זה על הצד שאולי יהיה אפשר לדחות את הטענה הראשונה, כי אולי זאת כן פרשה, כיון שבמציאות סוף ישנו ריוח, א"כ למה אתה אומר שזאת איננה פרשה? הרי הבעיא היא, השורה השנייה.

על כך הוא אומר, שגם בכך ישנה בעיא – כי בשיטה השנייה, הניח לפניו ריוח כשיעור פרשה, והיא אינה פרשה, ולפיכך פסול. וז"ל הרמב"ם ז"ל פ"ח, אבל אם טעה בריוח הפרשיות וכתב פתוחה סתומה או סתומה פתוחה, או שהפסיק והניח פנוי במקום שאין בו פרשה, או ששינה צורות השירות, הרי זה פסול, ואין לו תקנה אלא לסלק את כל הדף שטעה בו ע"כ.

ובתפילין דבעינן כסדרן, אין לו תקנה אלא שיגנוז הפרשה ויכתוב אחרת, הואיל והיא האחרונה. ואם היה נופל טעות בפרשה הראשונה, היה צריך לגנוז את התפילה כולה. ופשוט הוא.

מהרי"ץ זיע"א, השווה זאת אל הנושא שלנו, לגבי 'ואעידה בס'. הרי עשו פרשה ב'זה'יה אם שמוע, והשנייה לפני 'עשב בשדך', והרדב"ז אומר כי ישנה כאן פרשה. ברם, אם נלך לפי הצד, שברווחים שב'ואעידה בס', לפני ואחר, זאת צורה אחרת, והדבר לא נקרא פרשה, לכאורה הרי אנחנו רואים כי הרדב"ז כן מחשיב זאת לצורת פרשה. לכן מהרי"ץ אומר, כי הרדב"ז פסל 'בנדון כזה'. כי מסברא הייתי יכול לטעון, לגבי הטענה השנייה של הרדב"ז, כי לפי הסברא שלנו ב'ואעידה בס', זאת איננה צורת פרשה, אלא ישנו כאן ריוח. לפי הטענה הראשונה, שחסרה פה פרשה, אכן הדבר נכון. אולם לפי הטענה השנייה, שעשיתי ריוח לא במקום, הדבר אינו נכון, כיון שאנחנו אומרים שזאת אינה צורת פרשה. לכן מהרי"ץ מבין, כי הרדב"ז פסל בנדון כזה.

תיקרא רע, שיהיה לכולי עלמא. אם מהר"ם לונזאנו אמר שהדבר פסול, מה איכפת לנו להגדיל את השורות? אולם מה שיצא מן החומרא הזאת, שהסופרים בסופו של דבר שינו בכתיבת פרשת האזינו, שינויים רבים. שינוי אחד, גרס וגרר הרבה שינויים. ובסופו של דבר יצא, ששינוי בשמונה דברים. הרי ראו כבר את ה'תיקוני סופרים' האחרים, שבאו מארצות אחרות, וכיון שהיתה פירצה קטנה, הסופרים המשיכו ושינו בדברים אחרים.

בדקתי בס"ד את הספרים, וגם כל האנשים יכולים לראות זאת בעצמם.

דבר ראשון, הרבה סופרים טובים, אשר רצו למלא את השורה, בסופו של דבר במקום שש שורות שאותיותיהם ארוכות, הם הכניסו הכל בארבע שורות.

ניתן לראות זאת, בהרבה תיקוני סופרים. למשל, בתיקון סופרים בתאג המרגלית שבהוצאת יוסף חסיד, שיצ"ל בשנת התש"ל, זהו צילום כת"י של סופר – לפי מה שידוע לי, מה ששמעתי מפי הרב שמעון צאלח זצ"ל (אבל כמדומני אמר זאת רק מתוך ההשערה) – אשר היה מצאצאי משפחתו של מהרי"ץ. הוא מילא את השורות, ולבסוף לא עשה שש שורות אלא ארבע שורות, ואת שירת האזינו הוא עשה שבעים שורות, בכדי למלא את הדף.

שאלה מהקהל: משמע מדברי מעכ"ת שמפני שעשה ואעידה ארבע שורות, לכן עשה את השירה שבעים שורות. ולא הבנתי, הלא מפני שעשה ואעידה ארבע שורות, נחסרו לו רק שתי שורות, וכיצד הוסיף בשירה שלוש שורות.

תשובת מרן שליט"א: כנראה זה התחיל הפוך. רצה לעשות שבעים שורות, ולכן צמצם את השש שלפני כן. עכ"פ בגלל זה שינה את פתיחת הדף הבא, שמתחיל אצלם [פסוק כ"ט] יבינו לאחריהם, ותכנן לפ"ז גם את ההמשך.

ולא רק הוא, אלא עוד הרבה סופרים טובים. כגון, בספר תורה שכתב הרב יוסף קלזאן, שצילום ממנו ב'חזון שמעון', ג"כ ארבע שורות. המסורת

של שש שורות לפני, נעלמה. כי הנה האשכנזים שעושים שש שורות, ב'ואעידה בס', זאת הם לא שינו, רק שהם עושים את האותיות ארוכות, אולם הסופרים התימנים הללו ודומיהם, עשו ארבע שורות. וכן הרב שלום אפרים כהן, שצילום מספר תורה שכתב הובא ב'פרשה מפורשה', הוא ג"כ עשה ארבע שורות. וכן ר' אילן קלזאן, בזמנו הוא הוציא לאור תיקון סופרים שהוא עשה, וגם הוא כתב ארבע שורות. הדבר נשתנה.

לפי מה שאני שומע, שורש הדבר נעשה בגלל הרה"ג יוסף שמן, סופרים רבים למדו אצלו בתקופה האחרונה, הוא ראה את הסדר של ה'תיקון סופרים' בדפוסים שבאו לתימן, והושפע מהם. אולם אינני יודע איך הוא לא שם לב את העניין הזה, במחכתה"ר. למרות שהוא ממשיכי דרך מהרי"ץ. אמנם זה לא פסול ח"ו, אבל לא ראוי לשנות מקבלת הסופרים, לעשות שש שורות לפני האזינו. לא רק הרמב"ם כותב זאת, אלא כפי שאמרנו בשם המנחת שי, הדבר הזה ישנו כבר במוסרה. [ומהר"ר יהודה ברצלוני – ברגילוני כתב (גנזי מצרים הלכות ס"ת, דף 36), ראשי שורות של שירת הים אשר כתב רבינו יהודאי גאון, עיקרה בספר תאגי יעו"ש. אם כן יתכן שהיה כתוב שם גם ראשי השיטין של האזינו, וכיו"ב].

'ספר תאגי' היינו, מה שהרמב"ן מזכיר בהקדמה לפירושו לתורה, ועוד רבים. בתחילתו כתוב, הדין ספר תאגי דאסיק עלי הכהן מן י"ב אבנים שהקים יהושע בגלגל וכו'.

זאת מסורת קדומה מאד בעם ישראל. והם באו ושינו זאת, ועשו בסופו של דבר רק ארבע שורות, כי ראו שיש מקום.

יתירה מכך, משהו אחר. מישהו בא ועשה, ארבע וחצי שורות. מי שיעיין, יראה זאת בספר ענף חיים, בשו"ת זכרוני אי"ש למהר"ר אברהם נדאף. כנראה משום מה, הם לא שמו לב אל השינוי הזה. אינני יודע, איך הם התעלמו מכך. ההיפך, הם – הוא וחבריו בבית הדין בירושת"ו – חשבו שכביכול זאת המסורת הקדומה, אבל זהו דבר שלא היה ולא נברא.

שערי יצחק – השיעור השבועי

למלא את השורות עשה רווחים גדולים בין המלים, ונכנס לשאלה חדשה של ריוח פרשה סתומה לפ"ד האומרים שזה נחשב כבר בשיעור שלוש אותיות.

אמנם אפשר לומר מסברא שזה לא נחשב פרשיות, כיון שניכר שזה רק להשלמת השיטין, על־דרך שאנחנו אומרים לגבי הרווחים מימין ומשמאל שזה לא צורת פרשיות. אך למה להיכנס לבעיות הלכתיות, אשר לא שערום אבותינו.

בקיצור, רואים כי נגרמו שינויים לא רצויים. זהו בלבול אחד, אשר נהיה בעיקבות החומרא הזאת. מאחר שכבר התחילו לשנות את המסורת.

*

דבר שני, במקום לכתוב את שירת האזינו בששים ושבע שורות, עשו אותה בשבעים שורות. מצא חן יותר בעיניהם, שזה מתחלק פיסקא פיסקא.

הגדיל הרב שלום אפרים כהן, ועשה 'לא כמר ולא כמר'. דהיינו, ישנם כאלה שעשו שבעים שורות, וישנם כאלה שעשו ששים ושבע שורות. ואם עושים ששים ושבע, אזי ישנם שלושה פסוקים, אשר כתובים אותם ביחד. א' זכור ימות עולם, ב' כנשר יעיר קנו, ג' מחוץ תשכל חרב. אבל הוא עשה, רק את הפסוק 'זכור ימות עולם', שורה ארוכה. ואת היתר, עשה כפי הספרים האחרים.

זהו לא כפי השיטה שלנו, ולא כפי שיטת האחרים. על סמך מה? פליאה דעת ממני.

והערת בנו הרה"ג איתמר חיים כהן שליט"א. משמע שעשה כך מעצמו. אבל ידוע לי שהיה לאבא מארי זלה"ה תיקון סופרים דפוס ישן, עם סימונים שעשה לו מה"ר יוסף שמן כאן בארץ ישראל, ובכללם סימונים לצורות העמודים והשורות, ואם כן מסתמא גם זה בכללם. אגב, אבא מארי זלה"ה היה מעתיק ספרים כבר בנערותו בהיותו בתימן, והיתה לו כתיבה יפה מאד (עיין שר השלום מדף ע"ו ואילך). ולאחר שעלה לארץ ישראל ורצה להיות סופר סת"ם, למד את דקדוקי הכתיבה אצל מהר"י שמן,

מהר"ר אברהם נדאף זצ"ל שם [בסימן נ'] מביא, כי היה שד"ר אשר הגיע לבומביי שבארץ הודו, וראה שם ספרי תורה גם מתימן.

וזה לשונו שם, ומצד עניין הס"ת שבעי"ת בומבי יע"א, אשר בא לשם חכם אחד מבבל, והניחוחו להגיהם, ויש מהם מספרי התימן. היו שם גם ס"ת מארץ תימן.

וכראותו שיש הבדל והפרש בינם לבין שאר ספרים הבאים משאר מקומות, בפרשיות פתוחות וסתומות, ובחסרות ויתרות וכיוצא, עמד ופסלן. ויהתל בהם – התחיל לצחוק עליהם – ובמה שהיו נוהגים הראשונים בעי"ת הנז', להוציא ס"ת היותר יקר ומוגה בליל כיפור, ובסדר נח"ג"כ, והיו מכריזים בביהכנ"ס, רבותי! היום אין צריך להזכיר זיהי'. בס"ת כתוב זיהי'. (ר"ל שלא יעשו בלבול בעת קריאת ס"ת, כי בס"ת המוגה כתוב זיהי').

כפי שאתם יודעים, בפרשת נח כתוב אצלינו זיהי כל ימי נח. א"כ הם היו מכריזים, אל תתבלבלו, בספר המובהק כתוב זיהי, ע"כ לא לעשות מכך רעש. הוא לעג להם ואמר שהספר 'המובהק' שלכם, הוא פסול...

ובפרט בהגיעו לפר' האזינו, וראה בס"ת א' כתוב שינוי בשיטין, שנהגו בהם הסופרים לכתוב שש, ולהניח א' חלק ולהתחיל האזינו בשמינית, וזה כתוב בד' שיטין וחצי.

אך זהו דבר חדש, שלא היה ולא נברא. והתחיל האזינו מראש שיטה ששית. דהיינו, ארבע וחצי שורות לפני כן, ואח"כ עוד שורה ריקה.

זאת ועוד. ששירת האזינו כתובה בס"ז שיטין – זהו אכן דבר מקורי – וחשב כי לסיבה זאת שחיסר הסופר ממנין ע' שיטין, הוכרח לידחק ולעשות שלש שיטין מהס"ז הנז' שהם שיטה י', וט"ז, ול"ח, דחוקים מאד עד שלא היה ריוח בין השיטין באמצע, וגם בשיטה ט"ל היה ריוח מעט, מצא מקום לפסוק בסכינא חריפא לפסלו ולגנוז יעו"ש.

בתיקון סופרים אחר, שהוציא לאור עז' צדוק, בשנת התשס"ב, אמנם עשה שש שורות, אך כדי

בהיותם גרים שנים מועטות במושב תעוזו ומהר"י שמן היה רב המושב. הוא הורה לו להתאמן בכתיבה ולא להתחיל לכתוב סת"ם עד שיאמר לו שכתבתו כבר טובה. ואמר לו, ראה פלוני שלא שמע בקולי, ולכן עד היום כתיבתו אינה טובה, כי אחרי שמתחילים לכתוב קשה לשפר את הכתיבה עכ"ל נר"ו.

וכבר הזכרנו את כה"ר יוסף שמן לעיל, והשאלה אם כן תחול עליו. יב"ן].

דבר שלישי.

מנהג קדמונינו נע"ג היה, שהשורות של שירת האזינו, אינן משתוות מצד ימין ומצד שמאל, אלא זה נכנס ויוצא. [עיינן בהרחבה בשיעור מוצש"ק תרומה ה'תשע"א]. מי שירצה יוכל לראות זאת גם בתיקון סופרים 'יכין ובוועז' [מרן שליט"א מראה זאת לציבור], בזה הוא ג"כ שמר על הצורה המקורית. החלק החיצוני שלשורות הוא ישר, אבל בחלק הפנימי זה נכנס ויוצא. בעז"ה בהמשך הזמן אנחנו נסביר, כי ישנו בכך עניין בדוקא. הם מאידך חושבים, כי יותר יפה שזה יהיה ישר. אינני בטוח, האם זה יותר יפה או פחות יפה, אבל בכל אופן ישנו עניין שהדבר יהיה בדוקא כך. ובגלל דבר זה, הם צריכים להאריך את האותיות.

בשירת האזינו ישנו פסוק, מִזֵּי רָעַב וְלַחְמִי רֶשֶׁף וְקָטַב מְרִירֵי [דברים ל"ב, כ"ד], א"כ בכדי שהשורה תהיה ישרה, הם צריכים להאריך את המלה מרירי, לעשות שתי רישיו"ן ארוכות. קטב מרירי. כביכול זה לא מספיק מר... צריך עוד הרבה יותר מר...

הדבר הרביעי, הַלִּי"י תִּגְמְלוּ זֹאת [דברים ל"ב, ו'], בנוסח שלנו [התימנים] זאת תיבה אחת, הלי"י. והם עשו, ה לי"י.

אני מביא שינויים שנעשו, לא כולם עשו את כולם, חלקם עשו את זה וחלקם עשו את זה, אבל רצוני לומר כי בסה"כ יצא מכך עוד שינויים. שזה כבר שאלה של עיכובא.

דבר חמישי, חֲמָאת בָּקָר וְחֵלֶב צֶאֱן עִם חֵלֶב פָּרִים וְאֵילִים בְּשֵׁן [דברים ל"ב, י"ד], העבירו את תיבת 'ואילים' להתחלת השורה. הלכו לפי

ה'תיקוני סופרים' האחרים. כפי שכבר הסברנו, לפי תרגום אונקלוס, אדרבה תיבת 'ואילים' צריכה להיות דוקא בצד שמאל. ולא רק זה, גם דעת זקנים מבעלי התוספות כתב כך. וגם מי שיעיין בספרי, יראה כי כבר חז"ל דורשים את הפסוק הזה בכמה פנים. 'זחלב כרים ואילים'. 'בני בשן', זהו משהו אחר. כביכול זה בתוספת וא"ו, 'ובני בשן'. דבר נוסף.

לא ארחיב על כך בעת, בשיעור של בחורי הישיבות הי"ו, בעלון תוצאות חיים – עדיין לא הדפיסו אותו – הרחבתי על כך. ובנפלאות מתורתך. אבל עכ"פ רואים, כי גם בספרי זה ככה.

לגבי כל שינוי, אנשים חושבים שהם מחמירים, או שעושים בכך יותר טוב, ולבסוף זה דוקא בהיפך. הדבר הששי, נשתנה ראש הדרך הבא. אצלנו הדרך השני מתחיל במלים, וְשָׁנִים יָנִיסוּ רִבְבָה [דברים ל"ב, ל']. ונראה לי שיש בכך סימן, 'שנים', כי זהו הדרך השני של-שירה. אבל אצלם, נשתנה ראש הדרך השני של-שירה.

דבר נוסף, וזהו השינוי השביעי, הרבה שינוי בסוף השירה, בפסוק [דברים ל"ב, מ"ג] וְכִפֹּר אֲדָמְתוֹ עֲמוֹ. הם רצו לעשות שם 'פרשה' פתוחה גם כדעת הרא"ש, ע"כ הם לא כותבים את המלה 'עמו' בסוף השורה ממש, אלא מרחיקים קצת.

והדבר האחרון, השמיני, שינוי את ראשי השיטין שאחרי השירה. לא דקדקו בראשי השיטין, אלא עשו איך שנזדמן להם.

בקיצור, נגרמו שמונה שינויים ושינויים, מאז שהתחילו למלא את השורות של 'זאעידה'. לכן אני אומר, כי אם גאון עוזנו מהרי"ן זיע"א היה יודע מה השינוי הזה יגרום, הוא (ומסתברא כי לא רק הוא) לא היה מתחיל בכך. הוא חשב להחמיר רק בדבר אחד, אולם בסוף הכל התדרדר. כמו כשמוציאים אבן אחת מתוך גל של-אבנים, שהכל נופל אחריה.

דוגמאות לכך שבכתיבת ס"ת אבותינו נע"ג לא חששו לדעות יחידות, וממילא אין צורך להחמיר כדעת מהר"ם לונזאנו – שהוא שיטת יחיד – לגבי עניין זאעידה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

דף חדש, עלולים לחתוך כל חומש לבדו. כגון, יורשים. מובא כך בירושלמי, והריטב"א כך אומר. הם לא אומרים שהדבר פסול, אבל לפי דבריהם אסור לעשות את זה. גם אודות פתגמא דנא, הארכנו בתגא דאורייתא הנז"ל. א"כ מה נעשה להם?

ועוד דבר. לפי שיטת חלק מן הפוסקים, בלאו הכי הס"ת שלנו הם פסולים. כי לדבריהם, כאשר עושים בעשרת הדיברות את המלים לא תרצת, בשתי שיטין, וכן לא תנאף, לא תגנוב וגו', זהו דבר פסול, כיון שזה כמו צורת שירת האזינו. אצלנו, בעשרת הדיברות שבפרשת יתרו, וגם בעשרת הדיברות שבפרשת ואתחנן, הרווחים בפסוקים האלה, הם כך. כותבים את המלה 'לא', בצד שמאל. ואת המלה 'תרצח', בצד ימין. וכן לא תנאף, 'לא' בצד שמאל, ו'תנאף' בצד ימין. וכן לא תגנוב.

לדבריהם הדבר פסול, כי זה כמו שירת האזינו. שהרי כתוב במס' שבת, כי אם עשה את שאר הכתב כמו השירה, אזי זה פסול.

אבל תראו, כי כך היא הצורה בכל הס"ת שלנו. וגם אלה ששינו [בעניינים דלעיל ודומיהם], הרי את הדבר הזה הם לא שינו. [מין שליט"א מראה זאת לציבור, בתיקון קוראים יכין ובוועז]. כמה וכמה פוסקים אשכנזים טוענים שזה פסול. כי גם אצלם היו ספרים כאלה, וכן במקומות נוספים, כגון בארורין, שבפר' כי תבוא, יצא להם שורות כאלה. רוב הפוסקים אומרים שזה כשר, אבל ישנם מיעוט פוסקים האומרים שזה פסול. היום בס"ת אף אחד אצלם לא עושה ככה, כי הרי יש פה מספיק ריוח, א"כ אפשר להשאיר קצת ריוח, בין המלה 'לא' למלה 'תרצח', ואז להשאיר עוד ריוח, ולכתוב 'לא' בסוף השורה, ולאחר מכן לעבור לשורה הבאה ולכתוב 'תנאף'. למה להשאיר ריוח מיותר באמצע?

דיברתי על הנושא הזה בס"ד לפני כמה שנים, בשיעור מוצש"ק משפטים התשע"ו – עדיין לא זכינו שהוא יודפס [בחוברת שערי יצחק] – הבאתי הרבה פוסקים אשר מדברים על כך, כגון ספר קסת הסופר, אשר הביא ראיה לפענ"ד שזה כשר,

טעם נוסף, אשר חושבני כי אם מהרי"ץ היה יודע מכך, הוא לא היה מחמיר בזאת.

אם אנחנו נחשוש לשיטת יחיד, דהיינו מהר"ם לונזאנו שהוא פוסל, נגד הסברא ונגד הרבה גדולים – כפי שאמרנו, כי אף אחד אינו מסכים לכך, אבל נניח שרוצים לחשוש לדעה יחידאה – לשיטתם, הרי ישנם עוד דברים שהם יגידו שזה פסול. גם בלעדי העניין דלעיל.

למשל, מה שאמרנו מקודם לגבי השוואת השורות של שירת האזינו, הימין עם השמאל, בשו"ת בית שלמה כתב שאם לא עשו את השורות ישרות, אזי הס"ת פסול. חייב להיות, שהשורות יהיו ישרות. כך יוצא לו לפי הר"ן במסכת מגילה, שלא יהיה לאויבים מקום להיתפס בבליטות. לדבריו, בלאו הכי זה פסול. א"כ מה הרווחנו? ועוד נרחיב בזה בלנ"ד.

דבר נוסף, ישנם כאלה האומרים, שבשורות הארוכות – כפי שאמרנו לעיל, זכור ימות עולם בינו שנות דור ודור – בצד ימין. שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך – בצד שמאל. כיון שהן שורות ארוכות, צריך לכתחילה להניח ריוח פרשה סתומה, לכל הפחות תשע אותיות. אבל ישנם רבים שלא עשו זאת, הם הבינו שלא צריך כאן ריוח פרשה, זאת איננה פרשה סתומה, אלא צריך רק להניח קצת ריוח. כך נראה מדברי הרמב"ם, והרחבנו על זאת כבר בס"ד בקונטרס תגא דאורייתא, שנדפס גם בתוך ספרנו תולדות יצחק. וישנם מאידך כמה וכמה פוסקים הסוברים, שאם לא עשית את הריוח הזה, אזי הס"ת פסול. א"כ מה נעשה להם? אמנם ברמב"ם מוכרח כפי שאנחנו אומרים, כי הרמב"ם כותב רק 'כצורת פרשה סתומה'.

עוד דבר נוסף. אנחנו חושבים, כי לעשות ארבע שיטין, בסיום כל חומש בסוף הדף, כדי שיהיה כל התחלת חומש בראש הדף, זהו הידור מצויין. אולם ישנם כאלה החושבים בדיוק הפוך, שהדבר אינו טוב. לדעתם, צריך לגמור בדוקא באמצע הדף, כדי שלא יבואו לחתוך את הס"ת, להפריד חומש אחד מן השני. אם החומש מסתיים באמצע הדף, אי אפשר לחתוך באמצע הדף, אבל אם זהו

והוא מדייק זאת מהרמב"ם שכתב בזה"ל 'או שכתב פרשה אחת כשירה'. דהיינו, אם עושים פרשה כמו שירה, לא שעושים רק חלק. ובלנ"ד עוד נרחיב על זה בשיעור נוסף.

[מה שהשיב לי מעב"ת בשיעור הקודם ריש דף ז' שאי אפשר היו לו להרמב"ם לכתוב שכתב שאר הכתב כשירה, כי אז היה משמע דוקא כל התורה ע"כ, לכאורה יש לדחות, שהרי היה יכול לכתוב שכתב שאר כתב כשירה, דהיינו בלא ה"א הידיעה. איתמר].

נזכיר כעת בקיצור, שישנן כמה סברות להגיד שזה לא נחשב צורת שירה. שני דברים. ראשית, בשירת האזינו, שני הצדדים שווים. 'האזינו השמים ואדברה' - מצד ימין. 'ותשמע הארץ אמרי פי - מצד שמאל. אבל בעשרת הדיברות, צד אחד ארוך וצד אחד צר. רק המלה 'לא'. אי אפשר להשוות ביניהם.

חויז מזה, הדבר הוא רק בחלק מעשרת הדיברות, לא כל עשרת הדיברות. הפיסול הוא אם עשה נושא שלם כמו שירה, אבל לא שתיקח חלק מפרשה, ותעשה אותה פתאום כמו שירה. לא מתכוונים פה לעשות שירה. ישנן כמה וכמה סברות. אבל, סוף סוף ישנם כאלה שפסלו.

אם אנחנו תמיד נרצה לחשוש לאיזה פוסקים מסויימים שמחמירים, אזי אין לדבר סוף.

ע"כ אני אומר, כי אם מהרי"ץ היה יודע זאת, שבלאו הכי בסופו של דבר כמעט לא הרווחנו כלום, כי לפי שיטת חלק מן הפוסקים שלהם זה עדיין פסול.

*

ולגופו של עניין, אכן יש לדעת ולהבין למה אנחנו לא מחמירים בזה? לכאורה אדרבה, מדוע שלא נחמיר? למה שלא נלך לפי כולי עלמא?

צריכים לדעת יסוד חשוב, שכותב רבינו מנחם עזריה מפאנו [שלהי סימן כ"ז]. אמנם זה לא ממש דומה אל הנושא שלנו, אבל הרעיון, הבסיס של סברא, מתאים. הוא אומר, כי ישנם הרבה דברים שאנחנו מסתפקים, כל מיני שאלות, אך מכיון שאין לנו מסורת, אזי אנחנו מחמירים, או קובעים דברים מצד כל מיני ספיקות. אילו היתה לנו

מסורת, לא היינו מסתפקים. היינו מגיעים לכך בצורה יותר 'בריאה'.

זהו מה שברצוני להגיד. אם הם היו יודעים את המסורת שלנו, את מסורת הס"ת של הרמב"ם, והמסורת הזאת - כפי שאמרנו - מגיעה עד משה רבינו, אזי כל הפוסקים האחרונים אשר דנו לגבי כל מיני עניינים, התחילו לדון, הרי גם הם בעצמם ראו שיש אצלם ספרי תורה כאלה, וראו שהסופרים לא חושבים שזאת בעיא, כי היתה מסורת כזאת, אבל אצלם המסורת זהו דבר חלש, אצלם הדבר לא ברור, אי אפשר היה להם לסמוך על כך. אבל אם הם היו יודעים, שישנה מסורת חזקה כי ככה זה בס"ת של משה רבינו, אזי בודאי שהם היו אומרים שהדבר כשר. היו מבינים, כי רק צריך להסביר למה הדבר כך.

הרי הם בעצמם מסתפקים, חלק אומרים פסול וחלק אומרים כשר, אבל אם היו יודעים שישנו מקור ברור שכך הוא הדבר, אזי נגמר. אבל לא היה להם את המקורות שלנו.

לכן אני אומר, כי אנחנו איננו חושבים שבכלל צריכים להחמיר, כי אנו חושבים שהדבר מותר בהחלט, כשר, ואדרבה.

לגבי היסוד הזה, כתב דבר דומה לזה הרמ"ע מפאנו [הנז"ל]. הוא מדבר שם לגבי הנחת תפילין בתשעה באב. הוא הרי הולך עפ"י הסוד, שיש להניח תפילין גם בתשעה באב בבוקר. א"כ הוא דן, איזה תפילין להניח אז? של רש"י, או של רבינו תם?

הוא כותב בזה"ל, עונותינו גרמו לנו, שלא שמשנו כל צרכנו. והרבה גופי תורה מתגלים לנו, ברחמי שמים עלינו, שאנו נכנסים בעיונם מצד הספק. והוא פתח צר מאד, כמלא פי מחט סדקית. שאילו זכינו לשימושה של תורה - אם היינו משמשים את רבותינו, אם היינו יודעים את ההלכה למעשה בהחלט מה עשו הדורות הקודמים לנו - היה מתברר לנו ע"פ הקבלה והמוסרה איך האמת כן הוא. כי אלו ואלו, דברי אלהים חיים.

וכך הם דברי הזוהר בענין תשר"ת תש"ת תר"ת, דמסוגיא דשמעתא משמע לן דר' אבהו

שערי יצחק – השיעור השבועי

חולק עלינו. הוא לא מסכים לששים ושבע שיטין, רק שבעים. לדבריו, לא נכון לעשות ששים ושבע. ואת התיבה 'ואילים', הוא אומר להעביר לתחילת השורה. וראש השיטין שאחרי שירת האזינו, הוא בלא"ה חולק על הרמב"ם. א"כ בלאו הכי, אנחנו לא משתווים איתו. הגם דשאני התם, שהם עניינים שאינם לעיכובא.

שאלה מהקהל: איך יכול להיות שמהרי"ץ מצד אחד אומר 'מחזקין להו כמשה מפי הגבורה', ומצד שני חושש למהר"ם לונזאנו? איך הדבר מסתדר?

תשובת מרן שליט"א: כבר דיברתי על כך בשיעור הקודם, שאלתי זאת ואמרתי כי פליאה דעת ממני. נכון. אין לי תשובה, על השאלה הזאת. והמקום ברוך הוא יאיר עינינו במאור תורתו.

*

העיקר הוא, כי בעבר – בתיקון סופרים של ידידנו הרב בועז דחבש, ולפני כן היה רבי אילן קלזאן שהדפיס גם הוא תיקון סופרים, אשר שניהם עשו זאת בייעוץ איתי – אמרתי להם לעשות כך, דהיינו למלא את השורות בפסוקי 'זאעידה בס'. אולם כפי שאמרתי, חזרתי בי מהנושא הזה. 'הד"ר הוא לכל חסידיו'. כמדומה אני כי בעז"ה הרב בועז דחבש מתכונן ורוצה לעשות מהדורא חדשה, אני מקוה שיעשה זאת בשיא השלימות, שיהיה הכל בלי 'הרכבות'. המהודר והכי טוב הוא לעשות כפי שאמרנו, שכל הדברים הללו יהיו מושלמים, ספר תורה כלול בהדרו.

הדבר מזכיר לי, את עניין האתרוג התימני. כאשר התימנים באו מתימן עם אתרוגיהם, ראו זאת בני שאר קהילות פה בא"י, ואמרו שזהו בכלל לא אתרוג, כיון שאין בו מיץ... איך יכול להיות, אתרוג בלי מיץ?...

עד שבסוף הם קלטו והבינו, שאינם יודעים אעיקרא מהו אתרוג. שהמיץ באתרוגיהם, זה בגלל ההרכבה. וכבר הארכנו בס"ד בעבר.

ברצוני לומר לכם, כי כל הדברים הללו, כפי שאמרנו לעיל, כי השורות צרות וכו', גם אם אלו

מספיקא נחית להו. הרי הזוה"ק אומר, כי תשר"ת תש"ת תר"ת זה נחוץ מצד העיקר, ומהגמרא סוף מסכת ר"ה רואים אחרת. הרחבנו על כך בשיעור לפני כמה שנים. וכל משכיל, יקשה על ההיא סוגיא, מן המפורסמות. מה שלא ישקוט השכל בה, אלא עם המתבאר בזוהר, דכלהו אינהו תקיעתא צריכי מדרבנן למצוה מן המובחר, ולא בשביל ספק.

כפי שאמרתי, הדבר אינו בדיוק כפי מה שאנחנו אומרים בנ"ד, זהו רק דבר דומה, אבל הרעיון הוא, אילו זכינו לשימושה של תורה. אילו זכו כל הגדולים בדורות האחרונים – אשר הסתפקו כל מיני ספיקות – והיו יודעים מה כתוב בס"ת של הרמב"ם, שלפי כל הראיות והסימנים זהו דבר שנמסר מדורי דורות. כפי שאמרנו, שיהיה 'זישחט' – אמצע התורה בדפים, 'יולך' – בראש הדף וכו'. אזי בודאי שהם לא היו מערערים ח"ו, אלא הם היו מבטלים את דבריהם ואת דעתם מפני זה.

במלים אחרות, הס"ת יהיה כלול בהודו ובהדרו, שנעשה אותו כנתינתו מסיני. לא שהדבר מעכב, אבל זה הכי ראוי ורצוי.

[מה שהביא מעכ"ת בשם הרמ"ע מפאנו, מכאן תהיה תשובה גם למה שכתבו בשם הגר"א בעניין תמחה את זכר עמלק, שיש ספק האם זכר בצירי או זכר בסגול. שאין זאת אלא מפני שלא היתה להם מסורת, ואף לא ספרים מובהקים ומדוייקים, כמו שכבר השיב על זה מעכ"ת. וכן כל כיוצא בזה. ודומה לזה כתב מהר"י קורח במרפא לשון על פסוק (במדבר ו', כ"ג) כה תברכו את בני ישראל אמור להם, דמתרגמינן כד תימרון להון וז"ל, מלת כד, יש מי שרצה לומר שאינה מהתרגום, ושם לה עלילת דברים שהיא מהציון של פסוק שהוא כ"ד, והכניסוה לפנים בטעות. וזו בדותא היא, שהרי בכל ספרי תימן למאות ואלפים לא ידעו מזה הקאפיטולי של דפוסים ומציוניו, ואיתה למלת כד. ואלו זכה ללמוד בספר עתיק יומין, לא אמר כן יעו"ש. איתמר].

ולגבי מה שמהרי"ץ מביא – מצד אחד – את מהר"ם לונזאנו, הרי בלאו הכי מהר"ם לונזאנו

מומחה בדברים האלה, למרות שהוא פחות עוסק בכך, בפרט מפני שעסוק וטרוד כעת בעניין אחר. אבל עכ"פ בגלל שהמדובר בכתר ארם צובא, שלחלאבים, אזי הר"י עדס מוסר את נפשו על כך.

להר"י עדס שליט"א ישנן טענות, תירוצים על מה שאנחנו טוענים וקושיות על מה שאנחנו אומרים, ב"ה עברתי על הכל. ונראה לי בס"ד כי לא נפל דבר אחד מכל דברינו, רק שצריכים להסביר ולחדד את הדברים. ולהוסיף פרטים. אמנם ישנם דברים שהם נכונים במדה מסויימת, כדאי לדעת אותם, אולם בסופו של דבר התחזקתי ומצאתי עוד הוכחות. בעז"ה שנזכה שהאמת תצא לאור.

רק נתחיל כעת, אי אפשר לקרוא ממש את כל דבריו, אני רק אגיד לכם את עיקרי הדברים, אתחיל פיסקא פיסקא, ומה שאני מתחיל העורך ידפיס את הכל. רק אגיד בפניכם את התוכן העיקרי, ואת מה שיש לי בעניי להשיב על כך.

הוא פותח וכותב כך, א' אתחיל בראשונה ממ"ש מרן שליט"א, דאותה המסורת המייחסת את ספר הכתר שהוא ספרו של בן אשר שעליו סמך רבינו הרמב"ם, גריעא היא, כיון שלא נהגו על פיו הלכה למעשה בכתיבת ס"ת בק"ק ארם צובא.

אנחנו טעננו, הרי אם אמת דבר המסורת הזאת שלכם – שזהו הכתר ארם צובא וכו' – א"כ למה בפועל לא עשיתם את ספרי התורה שלכם בארם צובא, לפי הכתר הזה? אם אתם אומרים, שזהו הכתר של ארם צובא, מדוע לא כתבתם את הספרי תורה על פיו?

זאת אשיב – תשמעו דבר מעניין – זאת אשיב, כי מה שלא נהגו על פיו להלכה למעשה, הנה אין זה אלא בדורות האחרונים, שנתפשטו ביותר מנהגי הספרדים, בבלי דעת, ואין דורש ואין מבקש אם נכון הוא לשנות המנהג או שמנהג הישן והקדום הוא הטוב. רק סמכו על מנהגי הספרדים וספרי הדפוס, כלוקח מן הפלטר ומן הסיטון, בלתי שום עיון בשרשי הדברים.

ואפילו בדברים שאין שום טעם ושום ריח לנהוג כמנהגי הדפוסים או הספרדים, ג"כ שינו, כגון

דברים שאינם לעיכובא, עכ"פ ישנה לכך סיבה. גם בעשרת הדיברות, שכתבו 'לא תרצח' לא תנאף' בשתי שורות, ועשו שם רווחים גדולים, הדבר אינו לחנם. האם הינכם זוכרים את ההסבר? תגובות מהקהל: כן. זוכרים.

אם-כן אין צורך לחזור על כך. ברוך ה'. ישנו טעם נפלא לזה, הפלא ופלא, מתוק מדבש. דיברנו על זה בזמנו בשיעור.

הערה מהקהל: לפי מסקנת מעכ"ת לעניין ואעידה, לכאורה יש להחזיר גם מסורת קדמונינו שהיו כותבים עשרת בני המן בחלק העליון של דף, ולא בדף שלם. אף כי בודאי אין להשוות מגילה לספר תורה.

תשובת מרן שליט"א: אבל שם אינני רואה סיבה של-ממש שיהיה כך בדוקא, ואין לנו בזה העתק מהרמב"ם וממשה רבינו כמו בספר תורה. ומאידך הרי יש הפוסלים כמ"ש מהרי"ן בע"ח דף קס"ו ע"ב, א"כ זה בגדר מהיות טוב אל תִּקְרָא רע.

התחלת התשובות על מכתבו של הרה"ג יהודה עדס שליט"א לגבי הדברים שנאמרו בשיעורים הקודמים בעניין כתר בן אשר.

צד שני למטבע, ונביא אותו למען לא יחסר המזג. כתב אלינו ידידנו הרה"ג בנן של קדושים הרב יהודה עדס הי"ו בזה"ל,

לכבוד הדר"ג מרן הגר"י רצאבי שליט"א.

הלום ראיתי ושמעתי, בשיעוריו של מרן שליט"א (שיעור מהילולא דמהרי"ן שנת התשפ"ד, ומוצי"ש פר' קדושים ומוצי"ש פר' אמור התשפ"ד) שדן בענינו של הספר הקדוש, עטרת ראשנו ותפארתנו, המפורסם מקדם קדמתה בשמו "כתר ארם צובא". ובעניותי יש לי לדון בקרקע בדבריו של מרן שליט"א, ואקוה שיוכל מרן שליט"א לשום עין עיונו בדברי העניים.

הוא כותב בעונה בשפלות וכו', ירבו כמותו בישראל. אבל הוא 'בעל מקצוע', הוא מבין טוב בדברים, א"כ צריכים לשמוע את הצד השני של-מטבע. הוא יגע וערך מכתב ארוך, שנים עשרה עמודים. וגם הרה"ג אהרן גבאי הי"ו שגם הוא

א. ס"ת ישן מק"ק ארם צובא מלפני כארבע מאות שנה, ראיתו בעצמי, ויש בו הנוסחאות המיוחדות לכתר כגון כסיה רעיך (אבל אליהן הוא בפר' שמות, והס"ת חסר עד אמצע פר' בשלח).

ראשית, חשוב מאד מה שהוא כותב, שישנם קצת ס"ת כאלה, אבל מכל מה שהוא כותב, חושבני כי הוא הצליח למצוא רק ס"ת אחד, אשר נעשה עפ"י הכתר. עוד מעט נראה, איך להסביר זאת בדיוק.

לפענ"ד, מה שמפליא אצלם, שהיה להם את המנהגים הקדומים, אולם לבסוף הכל נשתנה, וכולם נהיו בסוף ספרדים. לא נהיה אצלם חילוק לכלהפחות כמו אצלנו, שאמי ובלדי...

לא קם להם מהרי"ץ, שיחזיק ויחזק את המנהג הקדום. אף אחד.

כולם לדבריו, הלכו 'בבלי דעת'. טוב או לא טוב, נכון או לא נכון. הדבר פלא. מעניין שלא היה אצלם מי שיעמיד את המנהג הקדום. זה קצת מתמיה. כי בעצם, אצלם אלו שבאו הם היו אורחים, באו מארצות אחרות, והם בכל זאת הצליחו לשנות. רבו הנוטפים על הזוחלים. אלה שמבחוץ, הצליחו לשנות את המנהג של כולם? הדבר מעניין. כמעט, מחקו אצלם את הכל.

ולא רק בארם צובה אירע כך, שבאו מארצות אחרות הצליחו לשנות וכו', אלא גם במקומות אחרים. ואין בזה תימה כל כך, כי הספרדים היו חכמים ומלומדים, ומהם נתמנו רבני קהילות, ומסתמא גם מלמדי תינוקות, וממילא הכל נגררו אחריהם. ושמעתי שאפילו מבטא לשון הקודש השתנה אצלם בהשפעת הספרדים. אבל בתימן אפילו אם היו מגיעים שמה ממגורשי ספרד, בודאי לא היה קורה כדבר הזה, כמובן לכל מי שידוע את המציאות שם. איתמר.

אבל סוף סוף היו גם גדולי תורה מוסתערבים, כמו המבי"ט בצפת, מהריק"ש תלמיד הרדב"ז במצרים וכו'. יב"ן.

ברם עכ"פ חושבני, כי זאת איננה טענה מספיקה. כי הגם שהם לקחו את כל מנהגי הספרדים, נשתנה המנהג הקדום מה שנהגו אצלם מקדם, עם

שהיו כותבין במגילת אסתר בפניהם בבי"ת, אע"פ שבכתר אר"צ ובכל ספרי המזרח וגם בספרי ספרד הנוסח לפניהם בלמ"ד, ורק בספרי הדפוס הנוסח בפניהם בבי"ת. אבל הסופרים כתבו כמו שמצאו לפניהם בדפוס (ומה יעשו ולא יחטאו, בהיות שנמצאים גם קצת ספרים כת"י בשיבוש זה, וא"כ הסופרים נמשכים אחרי מקצת כת"י וכל הדפוסים קמאי ובתראי), ואטו עלייהו ניקו ונסמוך.

ואין להביא שום ראיה מהם, אחר שהחליפו כל מנהגייהם למנהגי אנשי ספרד בלתי עיון, כגון נוסח התפילה שינו, (ולא מכח דברי האר"י ז"ל שינו, שאפי' במוסף של שבת שינו לומר למשה צוית, וכפ"ד האר"י צריך לומר דווקא תכנת שבת כמו שהיה מנהג המוסתערבים מימי קדם. הערה זו שמעתי מהרב אהרן גבאי שליט"א). ולא נשארו אצלם, רק רסיסים בודדים ממנהגי המוסתערבים. לכן מאנשי ספרד והנמשכים אחריהם, אין להביא שום ראיה.

הרי בזמן גירוש ספרד, עברו רבים מהם לארצות המזרח. ישנן הקהילות הישנות, הנקראים מוסתערבים, אלה שאצלם נשאר המנהג הישן, וישנם הקהילות החדשות, אשר באו עם מנהגי שאר הספרדים. א"כ הוא אומר, כי המנהגים החדשים של ספרדים שבאו, שינו את המנהגים של קודמים, וכל המנהגים הקודמים נשתנו.

דבר זה ידוע ומפורסם בספרים רבים, גם מבלעדי דברי הרי"ע. אבל רצונו לומר, על פי זה, שבעבר כן עשו כמו הכתר, אבל אחרי שבאו הספרדים הכל נשתנה.

אבל בדורות הקודמים קודם שבאו אנשי ספרד לאר"צ, וכן אחר שבאו אנשי ספרד, אותם הנוהרים שלא לימשך אחרי מנהגים אחרים, הנה נהגו הלכה למעשה על פיו בכתובת ס"ת, כאשר ראו עיני, ס"ת וגם תיקונים לכתוב מהם ס"ת, שנסדרו ע"פ כתר אר"צ, על כל השינויים שבו דהיינו אליהן – דהיינו מלא יו"ד – כסיה רעיך, להלכה ולמעשה.

ב' ואמנה כאן רשימת הס"ת והתיקונים והחומשים הידועים לי, שנסדרו ע"פ כתר אר"צ.

ועל רעיד, רואים שבתחילה כתב הסופר רעד חסר, ושוב חזרו ותיקנו והוסיפו יו"ד תלויה. לא אכנס לדברים קטנים. א"א להשיב על כל פרט ופרט, מה שכל אחד יכול להבין מעצמו.

בהמשך הוא מביא דבר חשוב, ו. ז. הראנ"ח בתשובתו (חלק ב' הנקרא מים עמוקים סי' ע"ח כתב וזה לשונו, יש בידי ספר מוגה, היגהתיו על פי ספר שהיה ביד איש חכם, אשר הגיהו מספר בן אשר שבחל"פ. עכ"ל. ובודאי כוונת הראנ"ח שהגיה את הספר כדי לכתוב ממנו ס"ת, ונמצא שהראנ"ח (ראש הרבנים בטורקיה בדורו, נלב"ע בשנת השע"ג) נהג הלכה למעשה בכתיבת ס"ת כפי הכתר. וגם החכם שהזכיר הראנ"ח, נהג הלכה למעשה בכתיבת ס"ת כפי הכתר. [וידוע שהראנ"ח הוא מגדולי הרבנים של ק"ק המוסתערבים בדורות שאחרי גירוש ספרד, ומהיחידים ממש שעמדו בפרץ כנגד שינוי המנהגים למנהגי הספרדים. והנה יש כאן עדות, שנהג הלכה למעשה כהכתר, והגיה ספר ע"פ הכתר].

הנקודה היא, כדלקמן. צריכים לחדד פה את הדברים. אנחנו הרי אומרים, כי חלה כאן טעות. מהר"ר סעדיה ב"ר דוד עדני, מעיד שראה את הכתר בהיותו באר"צ, וכתוב בסופו שהגיה אותו בן אשר. אולם בכתר הזה, הדבר לא כתוב. וכמו שכבר הבאנו בס"ד באחד השיעורים הקודמים את לשונותיו. ומאחר שהוא אומר, כי הכתר היה בארם צובא, א"כ שמע מינה שהיה להם אז כתר אחר. נוסף. חל פה בלבול. א"כ גם אם הינך אומר שהראנ"ח הגיה עפ"י הכתר, אזי הדבר מצויין, כי הוא הגיה על פי הכתר האמיתי. הרי איננו מכחישים, שהיה לכם את הכתר האמיתי, רק השאלה היא היכן הוא כיום. מה שהיום מדברים עליו, זה לא אותו הכתר.

יתירה מכך. אביא לכם הוכחה נוספת, מתוך הדברים בעצמם.

הוא טוען, שכתוב זאת גם בספרים. ואכן הזכירו זאת בספרים, איננו מכחישים חלילה שהדבר כתוב בספרים, אבל השאלה היא איזה כתר היה מול עיניהם. הבאנו את הר"ר יוסף אשכנזי, שהוא

כל זאת הרי יש לכם כאן בארם צובא את הכתר, שאין אותו לאף אחד בעולם. הרי מה עושים הספרדים? המנחת שי והאור תורה, אשר לא ראו את הכתר. הרי אתם כותבים ספרי תורה עפ"י ההכרעות של המנחת שי. כולם אומרים 'בן אשר', אבל אין להם את כתר בן אשר עצמו. ומה שאינם יודעים, הם משערים, ומגיעים למסקנות לפי כל מיני שיקולים. אבל אתם, יש לכם את השורש, את המקור. שאם המנחת שי והאור תורה היו יודעים אותו, היה בהישג ידם, הם היו קופצים על המציאה. בעניין הזה, הדבר היה צריך להיות שונה. איך זה, שלא תפסו את העיקר?

לדבריו, הוא מצא ספר תורה אחד. ראשית אני אומר, כי אפי' הס"ת שהוא מצא – שהוא מלפני ארבע מאות שנה, שהינו כמו הכתר – עד אמצע פרשת בשלח הוא חסר, א"כ אי אפשר לדעת מה היה כתוב מקודם. עכ"פ הוא מצא כמה דברים, שהם כמו הכתר. בסדר. אז מצא אחד. תמיד ישנם יוצאים מן הכלל.

בהמשך הוא מביא, ב. ס"ת המזרחי הקדום בריטיש מוזיאום א.ר. 1462. ס"ת זה קדום מאד וזמנו סביבות שנת ד'תת.

אבל מובן כי הוא אינו מארם צובא. אם כן מה ראיתך. לא כתוב שהוא מארם צובא. הם עצמם אינם יודעים מהיכן הוא.

ג. כת"י חומש משנת ה'ריט, אוקספורד פוקוק 395, 396. (בחומש זה הנוסחאות אליהן רעיד מלאים יו"ד. (אבל כס יק ב' תיבות. אבל יתכן שהועתק מהכתר רק בחסירות ויתירות, ולא בתיבות מורכבות. כי העתקת תיבות מורכבות, הוא דבר קשה יותר, וכמו שר' מטלוב סתהון, העתיק מהכתר את החסירות ויתירות של כל התורה, ותיבות מורכבות לא העתיק).

הרביעי – הנה עכשיו הוא מצא משהו כן מארם צובא – כת"י חומש שנכתב באר"צ סביבות שנת ש'. כ"י מכוון בן צבי 2, הכתב הקטן שבצד (הכתב הגדול שבאמצע נכתב באשכנז, אבל הספר הובא לאר"ץ, ושם היה עד השנים האחרונות, ושם נכתב הכתב הקטן שבצד). בחומש זה הנוסחאות אליהן רעיד מלאים יו"ד.

הנה לגבי תיבת כס"ק, מצינו מסורה בכמה ספרים מזרחיים קדומים, דפלוגתא דמערבאי (ומדינחאי) [ומדנחאי] הוא, למערבאי תיבה חדא, ולמדינחאי ב' תיבות. וכן לגבי תיבות ה' לה' תגמלו זאת, העיד הר"מ די לונזאנו, שבספרי ספרד שהיו בידו, הם תיבה אחת. אבל בספרים הירושלמיים שהיו בידו, ב' תיבות.

הרי ישנה מוסרה, כתוב כי לפי מערבאי זאת תיבה אחת, ומערבאי היינו בן אשר. אם כן, צודק הכתר של חאלב, כי זהו מערבאי.

נמצינו למדים, שבאלו ה' תיבות, מנהג בני א"י הקדמונים, הוא לכתוב כסיה, ה' לה' תגמלו זאת.

ואחר שכן, הנה ודאי מסתבר שבן אשר שהיה ראש וראשון לבני מערבא כידוע, מסתבר שכתב כסיה ה' לה' תגמלו זאת. וא"כ מסורת ארם צובא שספר הכתר הוא ספר בן אשר, היא מקיימת זה הדבר המסתבר, ומסורת תימן סותרת זה הדבר המסתבר. וא"כ אם אלו ה' מסורות, סותרות זו לזו, מסתבר לקיומי המסורת האומרת הדבר המסתבר.

אבל האמת דליכא שום סתירה בין ב' המסורות, וכמו שכתבתי דבקל יש ליישבם.

זהו דבר מעניין מאד. זאת טענה, שמי שאינו יודע את התשובה עליה, הוא ייבהל ויתבלבל. הנה כתוב במוסרה, לגבי תיבת כס יה, כי כך זה במערבאי, שתי תיבות. ולגבי הלי"י תגמלו זאת, הוא מביא את האור תורה בשם ספרי הירושלמיים, שהן שתי תיבות, א"כ כיצד התימנים עושים הלי"י תיבה אחת?

במחילה מכבודו, הוא עירבב פה שני דברים. יש פה 'זיג זג'. אבל אני מקוה כי השגיאה הזאת היא בתום לב.

נתחיל מן הדבר השני.

נכון שבירושלמיים כתבו זאת בשתי תיבות, אבל זה לא 'מערבאי'. ההיפך, מערבאי כתבו תיבה אחת. אם כן, הטענה הזאת נפלה. אדרבה, פה הוא חיזק אותנו.

באור תורה, הדבר כתוב במפורש בזה"ל, אמר מנחם, מצאתי בספרי ספרד הלי"י תיבה א',

משיג על הרמב"ם, הוא כותב שהוא מצא את הכתר שכתב בן אשר, וכתב בזה"ל, מצאתי הספר עצמו של בן אשר, שהעתיק הוא [הרמב"ם] ממנו פרשיות הפתוחות והסתומות, כמו שכתב בספרו וכו'.

וגדולה [מזו] מצאתי, כי הסופר כתב בסוף הספר, וכל מי שירצה לראות מתוכו חסר או יתר, פתוח או סתום, סדור או סתור'.

טענתו היא, מה לגבי סדורה וסתורה, שהרמב"ם התעלם מהם, אלא כתב רק לגבי פתוחה וסתומה. והרי כתוב בסוף, כך הסופר כתב, להגיה ממנו חסר או יתר, פתוח או סתום. עד כאן בסדר, אבל מה זה, וסדור או סתור. למה אתה – הרמב"ם – לא כתבת, סדור או סתור? זאת הטענה שלו.

ענינו כבר בס"ד, על הטענה הזאת.

עכ"פ הוא כותב, כי הסופר כתב בסוף הספר, כל מי שירצה וכו'. אולם בכתר הזה של חאלב, זה לא הסופר שכתב זאת, אלא מאה שנה אחריו מישהו אחר כתב את זה. זה לא בדור שלו. א"כ זאת ראייה נוספת, שזהו איננו הכתר הזה. ממילא, אין ראייה מכך שהם כתבו.

זאת הוכחה נוספת.

שאלה מהקהל: לא יכול להיות שהר"י אשכנזי ראה את מה שכתוב מאה שנה אחרי, וחשב שהסופר הוא שכתב זאת?

תשובת מרן שליט"א: לא. כי הם כותבים בלשון כזאת ברורה, שמובן כי זה אינו לשון הסופר. וז"ל, כתב אותו מרנא ורבנא שלמה בן בויאעא, הסופר המהיר וכו'. כמובא למשל באבן ספיר דף י"ב ע"ב. זה היה מאה שנה אחרי כן. לומר שהוא טעה? אי אפשר לטעות בכך. וגם מהר"ס עדני כתב כעין זה. קרה פה משהו. והנסתרול ליי"י אלהינו.

*

אני רואה שהזמן קצר, ע"כ אדלג ואעבור לטענה חשובה שהוא כותב. תשמעו, יש לו לכאורה קושיא טובה עלינו, לגבי תיבת כס יה.

הרי אנחנו טוענים, כי בספרי תימן המועתקים מהרמב"ם כתוב 'כס יה' בשתי תיבות. ובכתר בן אשר של חאלב, כתוב במלה אחת.

הוא טוען, כי כתוב שמערבאי כותבים 'כס יה' מלה חדא, א"כ חייב להיות שבן אשר יכתוב זאת במלה חדא.

תשמעו תשובה נפלאה.

אני קורא בפניכם מתוך הספר נביאי האמת וצדק [עמ' 66], אעפ"י שבדרך כלל בן אשר כמערבאי, אך אין למדים מן הכללות. ומצינו במוסרה גדולה של כ"י ששון 1053 לירמיה ל"ג, ו': אהרן בן אשר, ומערבאי, ורפאתים מל'. מדנחאי מסרין, ורפאתם ל' וחסי עכ"ל. הרי מכאן חשיבות בן אשר, שהקדימו אותו למערבאי. ולא עוד, אלא דחשיב בן אשר בפני עצמו, בצד מערבאי. ושמע מיניה, שאין הכרח שבן אשר יהיה כמערבאי וכו'.

שמעתם? נפלה כל ההוכחה שלו. נכון שכתוב זאת בשם 'מערבאי', אבל לא מחייב שאם מערבאי כותבים כי 'כס יה' זה מלה אחת, שגם בן אשר יסבור כך. והראיה, שמביאים כך, 'בן אשר, ומערבאי', כשני דברים.

ישנו דבר כזה, במסכת בבא מציעא פרק המפקיד [דף ל"ה ע"א]. אני אומר זאת רק בתורת משל, לשבר את האוזן. מובא שם לגבי נהרדעי, בזה"ל, אמרי נהרדעי, שומא הדר עד תריסר ירחי שתא. שנים עשר חודש.

ואמר אממר, אנא מנהרדעא אנא, וסבירא לי שומא הדר לעולם.

מסקנת הגמרא שם, והלכתא שומא הדר לעולם. ההלכה דוקא כך.

ה"ה בנ"ד, אתם אומרים 'מערבאי'. נכון שבן אשר הוא ממערבאי, אבל הוא יוצא דופן. יש גם 'בן אשר, ומערבאי'. הדבר אינו מחייב.

*

כמובן רק התחלנו להשיב [על מכתבו של הרב עדס], והאמת היא, כי את הטענה הזאת על 'מערבאי', כבר העליתי אני בעצמי בספר נזר הקודש [דף קל"ג] בזה"ל, ותמהני אם אמת נכון דבר העדות המובאת במאורות נתן כת"י של ר"י ספיר, שבספרו של בן אשר כתוב כסיה תיבה אחת, כאשר הועתק בס' כתר ארם צובא דף רס"א. שהרי בכל מקום משתווה מסורת

ובמסורת א' מחשוביהם כתוב בזה הלשון, לסוראי, ה ליי כתיב. לנהרדעאי, הל ליי. למערבאי, הליי מלה חדא. ובשנים חשובים אחרים מצאתי כך, הליי מלה חדא כתיב בתורה. רב יהודה בר יחזקאל הל ליי. וסוראי, ה ליי ובספרים אחרים הליי כחדא ע"כ.

והיה נראה לגזור אומר, לכתבו בס"ת תיבה אחת.

מהר"ם לונזאנו בעצמו אומר, שצריך היה להכריע לכתוב תיבה אחת. במלים אחרות, כפי שאנחנו התימנים אכן כותבים.

לשלשה סיבות. הא' מסברא, כי באמת שתי הסברות האחרות זרות מאד, והן חוץ מן ההיקש, אבל סברא זו מתישבת על הלב.

הב' להיות כלל בידינו, כל היכא דפליגי מדנחאי ומערבאי, לנהוג כמערבאי. וכבר כתבתי שנמצא במסרה למערבאי, מלה חדא.

הג' כיון שכך נמצא בס"ס – בספרי ספרד – המדוייקים, גם המסרה השני' שכתבתי מורה באצבע כך.

אבל מה אעשה ואין כן דעת גדולי ישראל וזקני חכמיהם, אלא כולם כאחד אומרים ה' לחוד ליי לחוד. וז"ל הרמ"ה ז"ל, ה"א דהליי תגמלו זאת באנפי נפשה כתיבא בכלהו נוסחי עתיקי ודיקי ה' לחוד ליי לחוד עכ"ל.

הוא – הרב עדס – הכניס לנו פה את הירושלמיים, כאילו שזה מערבאי. אבל באור תורה זה לא מערבאי, אלא ספרים שהיו לו מירושלם. מערבאי זה הקדמונים, בדורות ההם. אבל מהר"ם לונזאנו, הרים ידים. לפי הכללים, צריך להיות כמו מערבאי, הליי [תיבה אחת], אבל מה אעשה? אם כן אדרבה, אנחנו הצודקים. מי שיעיין בפנים הספר או"ת, וכן במנחת שי, יבין טוב.

גם בחומש מאור עיניים, לרוו"ה הידנהיים, כתב בזה"ל, לנהרדעי הל לחוד, ליי לחוד. לספרים אחרים (וי"ג למערבאי) חדא מילה. הוא מביא כי עכ"פ ישנה גירסא כזאת.

*

נחזור לטענה הראשונה.

שערי יצחק – השיעור השבועי

לא הרמב"ם עשה זאת, אלא מישהו אחר. הרמב"ם קיבל רשימות, והעתיק אותם.

ברם, כמובן שהדבר תמוה מאד. וכי הרמב"ם לא בדק אחריו? מישהו נתן לו, והוא העתיק זאת מבלי לבדוק?

יתירה מכך, הרי רואים את 'טביעת היד' של הרמב"ם. הרי הרמב"ם, בשיטה שלו, הדיוק שלו הוא עצום. כפי שהמגיד משנה כותב בהקדמתו להלכות שבת, כי יש לרמב"ם 'סדר מופלג'. הרמב"ם בעצמו מסביר, באחת מאיגרותיו, שכתב את המספר, בכדי שהסופרים [המעתיקים] לא יטעו [עייין בהרחבה בשיעור מוצש"ק במדבר וקרח התשפ"ב].

בכל מקום, הרמב"ם כותב מספרים. למשל בהלכות תפילה, חמשה דברים מעכבים בתפילה, שמונה דברים הם רק לכתחילה, ששה דברים מונעים נשיאות כפים. בהלכות שחיטה, שבעים טרפיות. בהל' ביאת מקדש ר"פ שביעי, חמשים מומים פוסלים בכהנים וכו' יעו"ש.

גם בנ"ד, בכדי שלא תהינה טעויות, הרמב"ם כותב בפרוטרוט כמה יש פרשיות פתוחות, וכמה יש סתומות, ואח"כ הוא עושה את החשבון הכללי, בכדי שיהיה אפשר להוכיח, לברר, אם תהיה טעות. הרמב"ם היה כ"כ זהיר. וכי הוא סמך על זה שהעתיק לו, מבלי לבדוק הדק היטב אחריו?

העיקר לכתוב חשבונות וכו', ולבסוף הכל תלוי על בלימה? אין דבר כזה. לא יכול להיות.

אפשר לקחת דוגמא, השואה, עם הספר מחזור ויטרי [דף 658], לרבינו שמחה, תלמיד רש"י. שהוא ג"כ עשה רשימה של פרשיות פתוחות וסתומות, בלי קשר לרמב"ם, הוא לא ראה את הרמב"ם, כנראה הוא היה עוד מלפני הרמב"ם, והוא כותב כך לגבי הפרשיות, קרא לילה, פתוחה. יקוו המים פתוחה, וכו'. הוא מסמן.

ואחר כך הוא כותב, למך, פתוחה. ויהי נת, סתומה. ויחי למך, אררה י"י, אשר בחרו, לא ידון רוחי, והיה ימיו, הנפלים, אשר מעולם, פתוחה שורה. וירא י"י, מעל פני האדמה, בעיני י"י, פתוחה שורה.

ספרי תימן עם הכתר (תאג) של בן אשר כנודע, ומאי שנא הכא.

גם תימה אם אמנם למערבאי היא תיבה חדא, ורק למדנחאי היא שתי תיבות כנוכר שם, הלא לעולם נקיטינן כמערבאי כנודע, וכן נזכר בחלק הדקדוק למהרי"ן בסוף שיר השירים על שיבת 'שלהבתיה יע"ש. וצע"ג. נשארתי אז בצריך עיון גדול.

נמצא כי את השאלה הזאת כבר שאלתי בזמנו, וב"ה עכשיו מצאנו את התשובה.

תשובה למי שטען בעניין פרשיות 'כל חלב' ו'המקריב', כי אולי לא אצל הרמב"ם חלה הטעות, אלא טעה מי שממנו העתיק הרמב"ם.

בעזרתו יתב' נסיים בדבר נוסף, אשר חשוב לנו גם לגבי דברים אחרים.

ידידנו הרה"ג אהרן גבאי הי"ו, הוא ב"ה ג"כ מומחה גדול, בכל כגון דא, גם הוא שלח בנושא הזה מכתב בן שלושה דפים, אבל כיון שברצוני שהדברים יהיו מיושבים על חלב, אזי לא נדבר על כולם יחד בקצרה, רק פרט אחד כעת בהרחבה.

דיברנו בס"ד בעניין פרשיות 'כל חלב' ו'המקריב', כי אצלינו 'כל חלב' פתוחה, וב'המקריב' אין פרשה, ובכתר יש פרשה בשניהם. הוא טוען בזה"ל, יתכן שהרמב"ם קיבל רשימת הפרשיות ממומחה, והמומחה טעה.

היה לרמב"ם 'עוזר', מישהו שעזר לו, הביא לו רשימה. א"כ לא הרמב"ם הוא שטעה, אלא מי שהעתיק בשבילו.

שאלה מהקהל: מלשון הרמב"ם לא משמע כך. לפי דבריו משמע שהוא ממש העתיק.

תשובת מרן שליט"א: איך אומרים, הטובע נאחו בקש. היינו דאמרי אינשי. נראה כי הם משכנעים את עצמם להגיד את התירוצים הכי דחוקים בעולם, והעיקר שלא תהיה ראייה.

הוא אומר, אולי לא הרמב"ם הוא שעשה זאת. אתה לא יכול להכחיש את הדבר. אולי כן, ואולי לא. הרמב"ם לא כתב בהדיא בעצמו, אני בדקתי והשוויתי. מצד אחד. ע"כ הוא 'נתפס' בזה, אולי

רואים שהוא לא עשה חשבונות. זאת איננה השיטה של הרמב"ם. הוא רק מפרט, מה פתוחה ומה סתומה. רק להרמב"ם היה את הדיוק העצום הזה, כדי שח"ו לא יהיה כשלון. זאת טביעת יד מובהקת של רבינו הרמב"ם, כי רק הוא עשה זאת, וכיוצא בזאת.

התחלת ביאור העניין כי ה'סימנים' לקריאת התורה במנחת שבת ובשני וחמישי, כפי התיגאן וכמנהגינו, מקורן מן הרמב"ם כת"י מהדורא בתרא, וקטעים אלו לא הובאו ברמב"ם מהדורת הרש"ב פרנקל בסוף ספר אהבה.

יתירה מכך. אגיד לכם בס"ד דבר חדש.

כפי שאתם יודעים, בכל פרשה יש לנו סימן בתיגאן (ובזמנינו גם בסידורים), כמה פסוקים קוראים העולים לתורה, במנחת שבת, ובשני וחמישי. למשל, בפרשת שופטים ושוטרים, ג"ו סימן. שלוש שלוש ושש.

מהיכן הדבר בא אלינו? מאיפה המקור לכך?

לפי מה שאני רואה, מסתברא לי כי המקור לכך הוא מהרמב"ם. ובעניין הזה, ישנו דבר חידוש. אני רואה שהזמן קצר, ע"כ לא ארחיב כעת בכך. צריך להסביר זאת באריכות, אולם כעת אקצר, ואגיד לכם רק את הנקודה.

בסוף ספר אהבה, בספרי הרמב"ם הרגילים, מודפס לנו את סדר התפילות, ובסוף את ההפטרות, 'העניינות שנהגו לקרות מן הנביאים'. וזה נגמר כך, 'בשביעית שוש אשיש'. אבל הנה ישנם כמה כתבי יד מתימן, שמוסיפים פה שני דברים. א' את המזמורים שאומרים בכל יום, ב' את הקריאות של שני וחמישי.

במהדורת הרש"ב פרנקל, לא הביאו זאת בכלל. רציתי להסביר זאת בהרחבה. לצערי, חושבים כולם כי במהדורת פרנקל הביאו את כל שינויי הנוסחאות. למשל, מישהו בא וטען לי, אמרת כי ישנן כתבי יד שכתוב בהן 'כל חלב' במפורש, לא מצאתי זאת, הם לא מביאים את זה.

אכן הדבר נכון. ישנם הרבה דברים, שמהדורת פרנקל לא הביאו. הם לא הביאו את כל השינויי נוסחאות.

בזמנו דיברתי עם הרב שבתאי פרנקל, בימים ההם. אמרתי לו, למה בהלכות תעניות פרק חמישי לא הבאתם – את מה שאני בעצמי ראיתי בכת"י – 'שומע התפילה' עם ה"א? לא הבאתם בכלל, שישנה נוסחא כזאת.

הוא ענה לי, כן, כן, אנחנו יודעים שישנו ספר כזה, אבל הספר ההוא איננו מדוייק, ולכן לא התייחסנו אליו.

זה מה שהוא ענה. ומי יודע?

זכורני כי בזמנו, אחד מאלה אשר ערכו את השינויי נוסחאות, שמו הרב בעלאל רביץ, הבאתי לו ספר הפלאה, זהו ספר נדיר, לא ספר שכ"כ לומדים בו. היה לי את ספר הפלאה, מן הספרים שהיו בבית המדרש של מהרי"ץ זיע"א. ספר עתיק, כת"י ישן נושן. הבאתי להם, בכדי שישתמשו בזה. שיוציאו גם ממנו את ההבדלים והשינויים. אינני יודע, האם השתמשו או לא השתמשו, בכל אופן בפועל נתתי להם אותו, אולם עכ"פ הם לא הזכירו בכלל שהם השתמשו בו. הזכירו כת"י אחרים.

חבל מאד. חשוב. הרי זה מבית מדרש של גאון רבני תימן.

ולא שייך לפי המציאות בתימן, לומר כי ספר הפלאה נדיר וכו', שהרי היו לומדים הרמב"ם בבתי כנסיות בקביעות וכסדר, בלא דילוגים, ולכן הוצרכו להעתיק את כל חלקי משנה תורה להרמב"ם. וכן שאר ספרים שלמדו בהם בבתי כנסיות, מקרא ומשנה וכדומה, למדו אותם כסדר. וכן בבתי כנסיות שלמדו בהם גם גמרא, וכן בבתי מדרשות, למדוה כסדר. מלבד שלחן ערוך, שבבתי כנסיות למדו רק חלק אורח חיים. וכבר אמר לי מהרח"כ זצוק"ל לעניין לימוד המשנה, אנו לומדים מברכות עד עוקצין. איתמר.

אבל גם אם כן, סוף סוף אי אפשר להשוות. לא כולם תלמידי חכמים. וגם הת"ח לא כולם שווים ודומים בסדרי לימודם. ובהדיא שמעתי מחכם אחד למשל, על מהר"י יצחק הלוי, שאירע בזמן מסויים שקבע שיעור מיוחד ללמוד ההלכות 'אלבעידאת' דהיינו הרחוקות, כמו הלכות מלוה ולווה, שלא מצוי ללמדם. ואין להגזים. יב"ן.]

שערי יצחק – השיעור השבועי

זה לא מפוסק נכון. פה ברמב"ם, הדבר הרבה יותר מדויק. צריכים להגיה את זה.

לכן מובא שם בכת"י, כמה פיסוקים ישנם בסה"כ. בכדי שלא תהיה טעות, הוא כותב את הסה"כ, שלוש עשרה פיסוקים, הג"ה סימן. את זה אין בתיגאן.

ולא רק זאת. הוא הלך ועשה את החשבון של כולם, כמה זה ביחד של כל התורה. אם תהיה טעות פה, כגון אם מישהו יכתוב ה"א במקום דל"ת, יחליף גימ"ל במקום דל"ת, הוא ייתפס, כיון שהוא 'סגר' את העניין, 'שש מאות וחמשים ושבעה פיסוקים, סימן תרנ"ז'.

מי יכול לעשות דבר כזה? רק הרמב"ם. על-דרך שעשה כבר בעניין הפרשיות הפתוחות והסתומות.

בכתב יד זה, הוא – הסופר המעתיק – כותב בסוף בזה"ל, שלים בסייעתא דשמיא, יום ראשון ראש חודש סיון שנת אתתקס"ב לשטרי, במאתא עמראן, דעל בירין דמיין נבעין דילה מותבה, תתבני עד דתשתכלל קרתא ירושלם אבי"ר.

הכוונה כי מבקש מהשי"ת שתישאר העיר עמראן (שהיא בצפון תימן) בנויה, עד שתיבנה ירושלם עיקו"ת. אחרי שתיבנה ירושלם, מצדי יכולה העיר עמראן להיחרב.

יזכה הכותב, יוסף בא"מ עמרם בן עודד בן זכריא בן יהודא הידוע אלעדו. אלהים יזכני להגות בו ולדקדק בענייניו, ולכתוב ספרים עד אין קץ אכיב"ה.

ראשי תיבות אמן כן יאמר בעל הרחמים. בסוף ישנן ראשי תיבות, שאינם מצויים. נראה אם מישהו יפענח אותן. בגל"ט שכ"ט.

בהתחלה לא הבנתי מה זה? עד שנוכחתי לדעת ולראות כי הר"ת הוא, ב'רוך ג'זמל ל'חייבים ט'זבות, ש'גמלני כ'ל ט'זב.

עכ"פ מכך עלה לי רעיון, כי אם אבותינו נע"ג העתיקו לתיגאן את הסימנים הללו – של מנחת שבת ושני וחמישי – מן הרמב"ם, והרמב"ם היה זהיר ועשה על כל [סימן גם את הסך הכל], כגון שכתב לגבי פרשתנו נשוא, 'שנים עשר פיסוקים, גה"ד סימן, אצלינו [בספרים] אין את זאת, לא

גם בנושא דלעיל, ישנם כמה דברים שהם חושבים וכותבים, כי כל הכתבי יד הם כך, אבל הדבר איננו נכון. אי אפשר לסמוך עליהם, בעצמת עיניים.

ישנם כמה כתבי יד, שהדבר מובא בסוף הרמב"ם. דיברתי על כך בשיעור לפני כמה שנים, שיעור תרומה התשע"ו בשכ"ז, אלא שאז חשבתי כי זהו רק בכת"י אחד, ע"כ אמרתי בזמנו כי אולי הדבר אינו מוסמך. אבל כעת אני רואה כי ישנם כמה כתבי יד. והראיה, שאפי' ישנם קצת הבדלים ביניהם בנוסחא.

אחרי המלים 'בשביעית שוש אשיש', מובא שם בזה"ל, מזמור יום ראשון, לדוד מזמור ליי' הארץ. מזמור יום שני, שיר מזמור לבני קרח וכו'. כמו כן, מה אומרים בראש חודש. לראש חודש, מזמור שירו ליי' שיר חדש. שזהו כמנהגינו, ומהרי"ץ בעץ חיים [ח"א דף קנ"ה קנ"ו], האריך בכך עלפי הזוה"ק. לחנוכה, מזמור שיר חנכת הבית וכו'.

לאחר מכן מובא כך, המעמדות שנהגו העם לקרות בשני ובחמישי, ובמנחה שלכל יום שבת ושבת, והן שש מאות וחמשים ושבעה פיסוקים, סימן תרנ"ז.

בראשית, קורין שלש פרשיות, י"ג פיסוקים, הגה סימן. אלה תולדות נח, י"ד פיסוקים, דדו סימן וכו'.

ישנו בפני צילום הכתיבת יד, בעז"ה ידפיסו זאת בשיעור [בחוברת שערי יצחק].

רואים פה טביעת יד של הרמב"ם. הגם שזה לא נמצא בכל הנוסחאות, כפי שאמרתי, אולי הם כמו אלה הכתבי יד שהביאו בהדיא שהפרשה היא ב'כל חלב, שכנראה הרמב"ם השלים זאת במהדורא בתרא, כמו שאמרנו. אם כן כנראה גם את זאת הוא השלים אז.

ורואים פה, שזהו הרמב"ם. מהי הראיה? דבר ראשון, האם אתם יודעים, כמה טעויות נפלו בסימנים ובחלוקה? אצלינו כותבים 'גג"ו סימן'. לפעמים נתבלבלו, במקום גג"ו – כתבו גג"ז או גג"ד, לדוגמא ומשל. כל פעם משהו אחר, פה ושם ישנם קצת בלבולים. מי שישים לב, לפעמים

עשו את הסה"כ ולכן נהיו קצת בלבולים, כי עשו רק את הסימן. אבל הרמב"ם, בכדי שלא תהיה טעות, כתב במפורש 'שנים עשר פיסוקים'. אשריו ואשרי חלקו.

כפי שאמרתי, ישנם פה ושם שינויים. יש קצת דברים לא מדויקים כיום אצלנו. פחות או יותר זה כמעט אותו הדבר, אבל פה ושם תשימו לב לכך.

רציתי לתקן את העניין, בזמנו היה אמור לצאת סידור שלנו, בעריכת הרב יהונתן שבה, דיברנו בזמנו להוציא סידור מוגה, משוכלל, בתוספת הערות ותיקונים חשובים. וזהו אחד מן הדברים שרצינו להגיה, אבל לא זכינו שהדבר הזה יצא אל הפועל. רצינו להוציא סידור, כבר היה לו שם אפילו, 'קהל יהודה', ישבו אברכים להגיה וכו', שיצא סידור מתוקן, עם הרבה דברים שאנחנו מתקנים, כדי שזה יהיה בהישג יד. עם תיקוני תפילות, ודקדוקי תורה, שאמרנו בזמנו בשיעורים.

אולם כבר הרבה שנים, לצערי הגדול מוזנח העניין הזה. אולי מישהו יתפוס זאת, ויזכה במצוה הזאת. וזהו אחד מן הדברים. בקריאת התורה, ישנם לפעמים המוסיפים מיותר, פסוקים שאין צורך, או שהחלוקה לא בדיוק נכונה. אבל אינני יכול לשנות זאת בציבור, כי אם לא מודפס ככה בסידור, אי אפשר לבלבל את האנשים אשר עולים לתורה, לגבי החלוקה. אין לנו ברירה, אנחנו שותקים. עד שבעז"ה יצא סידור כזה.

היו מי שהבטיחו לי בעבר, שיעסקו בהדפסת חוברות מסודרות של תיקוני תפילה על הסידור, ודקדוקי תורה דברים שלפי דעתנו צ"ל שונים מן המודפס ונפוץ כיום בספרים. אך אכזבו אותי קשות.

אני מתאמץ הרבה למען הציבור שלנו, עושה מעל ומעבר, ואנשים לא מוכנים לעשות אפילו מעט. לא מהדקים את החגורות. המקום ב"ה יתן בליבם חשק ורצון, לעשות את כל מלאכת הקודש. שיעזרו לי קצת...

ברם עלה לי, יותר מכך. יכול להיות שלא רק זה. אולי כל חלוקת המברכים שיש לנו בתאג,

לקס"ת בשחרית של-שבת, זה מהרמב"ם. לא יודעים, מה המקור לכך. ויש בגאונים חלוקה אחרת, כמו שמובא בספר תיקון יששכר. הרמב"ם לא כתב בחיבורו את חלוקת המברכים של כל פרשה, כיון שזהו כבר ארוך מדאי. לגבי מנחת שבת ושני וחמישי, זהו רק עמוד אחד. כפי שהרמב"ם עשה פתוחות וסתומות, שבכל פרשיות התורה, אבל את החסרות והיתירות הוא לא היה יכול לפרט בחיבורו, כיון שזה ארוך, [מה שאין בפרשיות התפילין שהם מועטים, פירט אותם בפרק ב' מתפילין הלכה ב' ואילך]. אותו הדבר בחלוקת המברכים של כל הפרשיות, הוא עשה רק את זאת.

והרי ישנו מקור, כי הרמב"ם – חוץ מן הספר תורה – הוא גם כתב חומש, על פי הספר שמצא בעיר בורגוניא שנכתב ע"י עזרא הסופר. ובלנ"ד עוד נרחיב על כך, מלבד מה שכתבנו כבר בס' האותיות המשונות בתורה פרק שביעי דף ק"ג. הרמב"ם כותב בסוף, בשובי לאדמת, כתבתי תורת אלהינו כדת – למען כבוד התורה – וממני הכל מעתיקים. כך כתב הרמב"ם. הובא בשם הגדולים להחיד"א ע' רע"ו מברטנורא.

יכול להיות, כי מה שיש לנו, לא רק החלוקה של מנחת שבת ושני וחמישי, אלא גם חלוקת המברכים בשבת, זה גם כן לקוח משמה. אין לי ראייה לזאת, אבל אני אומר זאת בתורת השערה, כי הדבר לכאורה יכול להיות.

בכל אופן, חבל שבמהדורת פרנקל לא הדפיסו את שני הקטעים האלה, בסוף הרמב"ם. וְנִשְׁבַּח כַּל הַשֶּׁבַע'. כי הדבר הזה, חשוב ביותר. ולפי כל הסימנים, הדבר מתאים מאד לרמב"ם. אמנם ישנם הרבה כת"י שבהם הדבר לא נמצא, אבל כמו שאמרנו כנראה הרמב"ם השלים זאת אח"כ, כפי שהוא השלים את 'כל חלב'. אולי העירו לרמב"ם, והוא אמר, טוב, נוסיף גם את זה, והוא הוסיף זאת במהדורות מסוימות.

בעז"ה העורך ידפיס [בחוברת שערי יצחק] את הדפים הללו, [צילומים מתוך הכת"י], ההשלמה של הרמב"ם בסוף ספר אהבה, את המזמורים וגם את חלוקת המברכים [מצורף לחוברת בעמ' 23-

שערי יצחק – השיעור השבועי

בכל אופן, גם בלאו הכי, זהו ספר חשוב מאד. נתונים המה'. בפרט שאנחנו כעת לפני מתן תורה, ואנחנו הרי מברכים בכל יום בא"י נותן התורה, בלשון הוה.

צריכים לדעת אחד מן הדברים החשובים שישנו במעלת הספר הזה, שהוא יודע את 'סוד הצמצום'. דהיינו, לגבי כל שאלה, אפשר להאריך ואפשר לקצר, אבל להביא את התמצית, את הספרים העיקריים שמדברים על הנושא, מה הם הצדדים ומהי ההכרעה למעשה, כך שהספר הזה שוה לכל נפש. הנני מברך אותנו, שהשם ברוך הוא יזכה אותנו, שימשיך לעשות דברים טובים כהנה וכהנה, ויוסיף עשר מעלות בקודש, אכי"ר.

[24]. עד שנזכה בעז"ה, שיודפס גם במקומו הראוי. לפל זמן ועת לכל חפץ תחת השמים [קהלת ג', א'].

הערה מהקהל: למשל בפרשת נשא, כתוב אצלינו דד"ה סימן. אך הפסוק הרביעי שייך להמשך.

תשובת מרן שליט"א: נכון. הנה בכת"י זה כתוב לנכון גה"ד סימן. צריך לתקן את העניין. אבל אין לכך תקנה טובה, רק אם הדבר יהיה מודפס בספרים, אשר יהיו ביד הציבור. השם ברוך הוא יזכנו. כל דבר, עד שמגיע זמנו.

בשבח שו"ת נתונים המה להרה"ג נתנאל עומסי שליט"א.

נסיים בבשורה טובה.

זכינו ב"ה שידידנו הרה"ג נתנאל עומסי הי"ו ממודיעין עילית-קרית ספר ת"ו, הוציא לאור ספר נוסף שלו, שאלות ותשובות נתונים המה – הדבר מתאים לפרשתנו, נתנים נתנים הַמָּה לִי [במדבר ח', ט"ז] – קרוב לארבע מאות שאלות ותשובות חשובות, בהרבה נושאים ועניינים, על פי השיטה שלנו. כמעט בכל דבר, הוא התייעץ איתי.

ירבו כמותו בישראל, יושבים ושוקדים על התורה ועל העבודה.

ברצוני להגיד לכם, כי כתבתי לו הסכמה חשובה, וכתבתי שם דבר שאולי לא יבינו אותו. כתבתי שם בזה"ל, הוא כלל בו – בספר – ממה שנתיעץ עמי, והשבתי לו וכו', הרגשתי בזה סייעתא דשמיא יעו"ש.

ישנן כאן הרבה שאלות, הלכה למעשה, אשר צריכים להכריע בהם, ומי אני הקטן והשפל לעמוד במקום גדול-יעולם. אבל הרגשתי כי מן השמים נתנו לי בפה לענות את התשובות הנכונות. כך אני מקוה, בעזרתו יתב'. כי אחרת, הייתי אומר אולי כי זאת שאלה, וצריך לעיין. אבל היה השראה ואומץ לפסוק. הוא שואל את השאלות מדי שבוע, דרך הטלפון, בכל מיני זמנים, וב"ה שהקב"ה נתן לי – כך הרגשתי – את התשובות הנכונות.

הודעה חשובה!

שיעור זה הוקלד עפ"י שמיעה בעיקר, נערך והגה לפי הבנת העורך. לאור האמור, בכל ספק או שאלה המתעוררת למעיין בשיעור זה, יש לו לברר היטב את הדבר להלכה ולמעשה אצל מרן שליט"א. הערות ותיקונים יתקבלו ברצון. פרטים בטלפון: 050-4140741

יטל עד ואתה תיך לי באמונה בתרי עשר נשא וזה איש אחד מצדעך עד ואת
 הנמד בשפטים בה עלותך דני ושמה' עד ידי לחובל יסוד הכתובה בתרי עשר
 שלחך ושלח יהוש' בן נון מן השפטים עד וכי נמצא פל יושב הארץ ויקח קרח
 ואמ' שמואל' א' עד כי לא יכוע יג' את עמו בשמואל' זאת חקת ומסח הדלעו' עד
 מימים ימימה בשפטים וירא בלה' היה שארית ועקב' עד והצנע לכת עם אלקיך
 בתרי עשר' פיתוס ניד י' היתה אלהו' עד ויקם וילך אחר אלהו' ויש' כג' ואשוי
 המצבות ונתן משה למטה בני ראובן עד ויחלקן את הארץ ביהושע' אלה קסע' לך
 אלה הסולות עד ויתנו בני ישראל ללויים ביהושע' אלה החברים ואלה הרבדים ואל' זכר
 יג' א' ישמעאל' ואל' יהודה עד והייתכ' ל' לשם בירמיה' ואתחכן ואתכליל' ליג' אחי' תת
 את ספר המקנה עד שדות בבסק' יקנן בירמיה' והיה עקב הלך וקראת ב'טנע'
 יתש' עד והתבדכו בגוים וכן ויתהללו בירמיה' דאה אנכי הנה ימים ב'מים סוס
 נז' והקימתי לדוד צדקה צדקה עד אם יסגד איש בזמנתים בירמיה' עששים והי'
 כאשר לקח שמואל' עד ואמר שמואל' לא אשוי יתש' לכו איש לעירו בשמאל' כיתצח
 ו'אקטו כל שותים אתמחניהם עד והי' תנו בכל דרכיו משכיל בשמואל' והיה כי
 תבוא אז יבנה יהושע' מזבח עד ולא היה כזם ההוא ביהושע' אתב כצבים וחספ'
 יהושע' את כל שבטי ישראל עד כרה' וזאתם אש' לא נשעטם אתם אכלים ביהושע'
 האזינו ולקחת' אני מצמרת האדל' הדמה עד והשיבו וחו' ב'חו' וזאת הכתוב'
 ויהי אחרי' מנת משה עבד יג' ומדילג' עד ויהי יג' את יהושע' וזה שמעו בכל הארץ
 כל שבת שקודץ' בה שתי' כדשיות מכטידין' מענין' כדשה אחזקה וזה הוא
 המנהג ברוב המקומות וכן נהגו רוב העם להיות מלג' ידן' בנחמות ישעיה'
 בן אמוץ ב'אחר תשנה סאב עד ראש השנה' בשבת שאחר תשנה סאב סאמו
 נחמן עמך עד עלות יב'ל' בשניה' ותאמר ציון' עזבני יג' עד וגו' אבד יעקב'
 בשלשית עניה סערה עד כי טאודך' כרבי עית אנסי' אכי' הוא מנחה' עד
 שבויה בת ציון' בחמשית דני עקה' לא ילדה עד גאודך יג' בששית קומי
 אזרי כי בא אוקי' עד בשעה אחישנה' בשביעית שוש' אשוי' ביג' תגל' כששי'
 באחי' מזמור יום ראשון' לדוד מזמור ל' צ'תאדך' מזמור יום שני שיד
 מזמור ל' בני קרח' יום שלישי' מזמור לארנס' ארנס' נצב' יום רביעי' ל' נקמת
 יג' ל' נקמות' יום חמישי' למנצח' על הגתית לאספ' יום ששי' יג' מלך גאות ל'כש'
 יום שבת סזמור שיד ל' יום השבת' להאש' חרש' מזמור שידו ל' שיד חרש' להגנו'
 מזמור שיד חכמת הבית' ל' יום פודים שיד מזמור לאספ' אהי' ל' יום תעבת חנה'
 לעני כי יענטג' לתשעה ב'טב מזמור לאספ' אהי' כ' כ' יום סזמור עד נקפד תהודך'

שני דפים אחרונים ברמב"ם כת"י ספר אהבה, שחסרים כמעט בכל הספרים

האעמידות שנהגו העם לקרות בשני ובחמישי ובמסדה שלכל יום שבת ושבת והשש מאות וחמשים
 ושבעה פסוקים סימן תדנז
 הגה סימן אלה תנולדת נח יד כיו דוד סיג לך לך יג כיו דהד סימ וידא יד כיו הגו סימ
 דהיו חיי שרה ין כיו דהד סיג אה תנולדת יצחק יג כיו דוד סימ ויצא יעקב יג כיו דהד סימ
 ושלח יעקב י כיו גנד סימ ושב יעקב יא כיו גנד סימ ויהי מקץ יב כיו דגה סימ
 ויגש יג כיו גנד סימ ויח יעקב יג כיו דדה סימ ואה שמות טו כיו דגה סימ
 וארא יא כיו דדג סימ ויהי בשלח עש כיו גנד סימ ויהי בלח עש כיו גנד סימ
 וישמע יתרו יב כיו דהג סימ ויקחו ליתרופה ין כיו דהג סימ
 ואתה תצוה יד כיו דזא סימ ויקהל י פסוקים גזג סימ
 אה פקודי יב כיו גנו סימ צו את אהרן יא כיו גגה סימ
 ויהי ביום השמי יכיו דגג סימ זאת תהיה יא כיו דדג סימ
 אחרי מותם כיו דגג סימ אמר יב כיו דהג סימ
 בחדשי י כיו דגג סימ במדבר סיני ין פסוקים דהג סימ
 נשא יב כיו גהד סימ שלח לך ין פסוקים גזג סימ
 ויקח קרח יא כיו דגד סימ וידא בלך יא כיו גרד סימ
 פינחס יג כיו גגז סימ אה מסעי י כיו דגג סימ
 אה הדברים יא כיו דגד סימ והיה עקב יג כיו דהג סימ
 דהה אנכי יא כיו גרד סימ כיתצא יב פסוקים דוד סימ
 והיה כתבוא י כיו גגז סימ וילך מצה יא פסוקים גגז סימ
 האזינו יח כיו וון סימ ואת המדבה טו כיו דהה סימ

שלים בשיעור דלמניא ווס ראשון ראש חדש סין שנת אשתקד לכבוד
 במצות עמרה דעל בירי דמי' נבען דילה מותבה תתבנ עד קצת
 קדמא יתשלם אכיד ויכרה וכותב יוסף באל עמרים ג עוודג זסוא
 ג יקחא חידוע אלמני אהים יזכיע להגות בונולדודק בענינן ולתעב סטרים
 עדאין קין אכניה בגללו שכבא